

Program Praktyk Pedagogicznych

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej
w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Program Praktyk Pedagogicznych

opracowany w ramach projektu

*Praktyki pedagogiczne drogą do
innowacyjnego szkolnictwa*

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej
w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego (Priorytet III – Wysoka jakość systemu oświaty, Działanie 3.3. Poprawa jakości kształcenia, Poddziałanie 3.3.2. Efektywny system kształcenia i doskonalenia nauczycieli – projekty konkursowe)

PUBLIKACJA DYSTRYBUOWANA BEZPŁATNIE

Program opracowany przez

Instytut Nauk Społeczno-Ekonomicznych sp. z o.o.

ul. Polskiej Organizacji Wojskowej 17, lok. 4 A, 90-248 Łódź

tel. (42) 633 17 19

faks (42) 209 36 85

Program opracował zespół w składzie:

dr Katarzyna Czekaj

Ewa Katarzyna Organiściak

dr Rafał Jaros

dr Piotr Krajewski

Korekta i skład:

Kinga Dudzik

Okladka:

Kinga Dudzik

ISBN 978-83-60604-79-3

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej
w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Spis treści

Wstęp	7
Innowacyjność Programu Praktyk Pedagogicznych	12
Nowoczesna edukacja w Unii Europejskiej oraz w Polsce	14
Europeizacja i międzykulturowość edukacji.....	17
Profesjonalizacja.....	20
Mobilność i elastyczność zawodowa.....	21
Indywidualizacja procesu nauczania	26
E-learning (nauczanie zdalne) oraz zastosowanie ICT (ang. <i>Information and Communications Technology</i>) w edukacji	27
Przeciwdziałanie przejawom dyskryminacji.....	28
Wdrażanie innowacyjnych założeń Programu w toku praktyk realizowanych w szkołach i placówkach oświatowych	29
Zmiany programowe wynikające z reformy oświaty w zakresie nauczania przedmiotów: język polski, języki obce, wiedza o społeczeństwie	33
Sylwetka nauczyciela przyszłości	36
Cele praktyk pedagogicznych i zadania praktykanta	40
Zadania opiekuna praktyk.....	49
Zadania dyrektora placówki oświatowej, w której student odbywa praktyki	53
Zadania i obowiązki koordynatora-metodyka z ramienia PWSZ w Zamościu.....	54
Wymiar czasowy praktyk pedagogicznych	57
Ewaluacja i dokumentacja praktyk pedagogicznych.....	60
Zakończenie	66
Bibliografia	69
Załączniki.....	75
Załącznik nr 1. Harmonogram praktyk.....	75
Załącznik nr 2. Arkusz obserwacji hospitowanych lekcji	77

Załącznik nr 3. Konspekt lekcji.....	80
Załącznik nr 4. Ocena (autoocena) kompetencji nauczycielskich uczestnika programu praktyk	82
Załącznik nr 5. Schemat działań doskonalących kompetencje zawodowe uczestnika praktyk.....	88
Załącznik nr 6. Ocena zakresu realizacji zadań praktykanta	89

Wstęp

Praktyki pedagogiczne są integralną częścią procesu kształcenia nauczycieli wszystkich specjalizacji oraz pierwszą weryfikacją rzeczywistego przygotowania i predyspozycji kandydatów na przyszłych pedagogów i dydaktyków do wykonywania tego odpowiedzialnego, trudnego, ale jakże ważnego społecznie, zawodu. Chociaż nikt nie kwestionował znaczenia i rangi odpowiednio realizowanych oraz rzetelnie ewaluowanych praktyk zawodowych w przygotowaniu pedagogicznym przyszłych nauczycieli, od wielu lat można było obserwować niepokojące zjawisko – mimo systematycznie wprowadzanych reform w zakresie organizacji szkolnictwa, podstaw programowych na wszystkich szczeblach nauczania oraz standardów kształcenia w szkolnictwie wyższym, programy praktyk pedagogicznych od lat nie były modernizowane. Mimo że pod względem formalnym kanon i wymiar praktyk organizowanych przez szkoły wyższe odpowiadały wymaganiom Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego oraz Ministerstwa Edukacji Narodowej, w opinii studentów biorących w nich udział, pod względem merytorycznym i metodycznym, nie spełniały one w wystarczającym stopniu stawianych przed nimi wymagań – nie przygotowywały studentów do podjęcia pracy w szkole i profesjonalnego wypełniania zadań zawodowych¹. Mankamenty programów praktyk nie leżały wyłącznie w ich warstwie organizacyjnej, ale w sferze treści zawartych w programach, a następnie realizowanych przez studentów w czasie zajęć praktycznych z uczniami, oraz sposobów ewaluacji pracy dydaktycznej i wychowawczej zarówno studenta, jak i jego opiekuna w trakcie odbywanych praktyk. *Program Praktyk Pedagogicznych* (dalej: Program) przygotowany przez specjalistów Instytutu Nauk Społeczno-Ekonomicznych w Łodzi na potrzeby projektu *Praktyki Pedagogiczne drogą do innowacyjnego szkolnictwa* współfinansowanego ze środków unijnych w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, wdrażany przez Państwową Wyższą Szkołę

¹ Baryluk W., *Efektywność pracy nauczyciela*, „Edukacja i Dialog” 2004, nr 2, s. 25–33; Łukaszewska M., *Teoria i praktyka jakości procesu kształcenia pedagogicznego*, „Szkola Zawodowa” 1999, nr 2, s. 22–25; Śnieżyński Z., *Optymalizacja procesu kształcenia studentów*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2002.

Zawodową im. Szymona Szymonowica w Zamościu, wprowadza rozwiązania pozwalające na zmianę tego niepokojącego stanu rzeczy.

W zamyśle autorów Programu reorganizacja harmonogramu zajęć, w których uczestniczą studenci w ramach praktyk, oraz redefinicja treści realizowanych przez nich w ramach obligatoryjnych zajęć, pozwolą na faktyczne przygotowanie ich do sprawnego poruszania się w środowisku szkolnym, efektywnego organizowania własnego warsztatu nauczycielskiego, dojrzałego, świadomego budowania relacji z uczniami, profesjonalnego oraz skutecznego przekazywania treści nauczania, przy jednoczesnym budowaniu w uczniach zapału oraz chęci do systematycznego, samodzielnego poszukiwania wiedzy i rozwijania swoich kompetencji. Tym samym praktyki pozwolą na rzeczywistą weryfikację gotowości uczestników praktyk do podjęcia roli zawodowej nauczyciela i wychowawcy w nowoczesnej szkole XXI wieku.

Program jest zgodny z Rozporządzeniem Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dn. 12 lipca 2007 roku w sprawie standardów kształcenia dla poszczególnych kierunków oraz poziomów kształcenia, a także trybu tworzenia i warunków, jakie musi spełniać uczelnia, by prowadzić studia międzykierunkowe oraz makrokierunki (Dz. U. 2007, Nr 164, poz. 1166, zał. 29 i zał. 30) oraz z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dn. 7 września 2004 roku w sprawie standardów kształcenia nauczycieli (Dz. U. 2004, Nr 207, poz. 2110). Program uwzględnia także założenia Ustawy z dnia 18 marca 2011 r. o zmianie ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym, Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. 2011, Nr 84, poz. 455). Nowelizacja ta wprowadza istotne zmiany także w zakresie przygotowania zawodowego studentów kierunków pedagogicznych. Wśród najważniejszych modyfikacji można wymienić rezygnację z wymogu przygotowania studenta do pracy w szkole w ramach dwóch specjalności / przedmiotów nauczania oraz reorganizację tzw. „przygotowania pedagogicznego” w kierunku zwiększenia znaczenia praktyki zawodowej w stosunku do odbytych kursów teoretycznych.

Program został stworzony z myślą o studentkach i studentach filologii polskiej, angielskiej i rosyjskiej Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej (PWSZ) im. Szymona Szymonowica w Zamościu. Uwzględnia on

zarówno specyfikę nauczania wymienionych kierunków, jak również regionalną charakterystykę województwa lubelskiego (jako wyjątkowego obszaru rozwijającego się przez wieki na styku wielu kultur, tradycji, religii). Założenie przygotowania studentów tej uczelni do przyszłej pracy oświatowej w środowisku wieloetnicznym implikowało silne akcentowanie w Programie wątków regionalnych i międzykulturowych. Wnioski płynące z niniejszego *Programu Praktyk Pedagogicznych* mogą mieć również zastosowanie w przypadku innych szkół wyższych Lubelszczyzny i Zamojszczyzny, co w przyszłości zaowocuje lepszym przygotowaniem kadry pedagogicznej do pracy w warunkach charakterystycznych dla tego regionu.

Ostateczna wersja Programu powstała w oparciu o ekspercką wiedzę specjalistów Instytutu Nauk Społeczno-Ekonomicznych, popartą szerokimi studiami literaturowymi oraz analizą *desk-reaserch* danych zastanych. Autorzy uwzględnili także materiał badawczy zaprezentowany w trakcie czterech seminariów przeprowadzonych z inicjatywy PWSZ w Zamościu (w dniach: 26 stycznia 2011 roku, 24 lutego 2011 roku, 31 marca 2011 roku, 28 kwietnia 2011 roku), jak również wnioski sformułowane w czasie dyskusji mających miejsce podczas tych spotkań, w których uczestniczyli zarówno przedstawiciele uczelni wyższych województwa lubelskiego kształcących przyszłych nauczycieli, jak i opiekunowie praktyk oraz dyrektorzy szkół biorących udział w projekcie. Szczególnie cenną pomocą w formułowaniu ostatecznej wersji Programu były wyniki analizy możliwości wdrożenia wstępnej wersji omawianego programu praktyk, przeprowadzonej wspólnie przez uczestników ostatniego seminarium pracujących w zespołach roboczych. Program tworzony był także w oparciu o wyniki badań przeprowadzonych przez pracowników naukowych Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej (UMCS) w Lublinie: dr. Jacka Boguckiego, dr. Dorotę Pankowską i dr. Małgorzatę Samujło. Dokonali oni analizy jakości i efektywności praktyk pedagogicznych² oraz sformułowali rekomendacje z analizy funkcjonujących obecnie w polskich szkołach wyższych programów praktyk pedagogicznych³. Wartościowym

² Samujło M., *Jakość i efektywność programów praktyk pedagogicznych w percepcji studentów specjalności nauczycielskiej i nauczycieli – opiekunów praktyk w szkołach. Raport z badań*, Zamość 2011.

³ Pankowska D., *Praktyczne przygotowanie do zawodu nauczyciela. Raport z analizy programów praktyk pedagogicznych*, Zamość 2011.

wkładem w tworzenie ostatecznej wersji Programu były także wypowiedzi studentów PWSZ w Zamościu w ramach Studenckiego Forum Konsultacji⁴. Wskazówkami dla autorów Programu były zarówno uwagi i refleksje studentów na temat odbywanych przez nich praktyk ogólnopedagogicznych i metodycznych, jak i komentarze oraz pomysły dotyczące wstępnej wersji niniejszego *Programu Praktyk Pedagogicznych*.

W pierwszym rozdziale Programu znalazło się obszernie i szczegółowe omówienie innowacyjnych rozwiązań i treści mających zmodernizować system praktyk zawodowych studentów PWSZ w Zamościu. Scharakteryzowano tu najważniejsze bloki tematyczne, które powinny zostać uwzględnione w module teoretycznym przygotowania zawodowego przyszłych pedagogów w ramach specjalizacji nauczycielskiej. Zostały tu poruszone następujące zagadnienia: model nowoczesnej edukacji w Unii Europejskiej i europeizacja edukacji w Polsce, międzykulturowe i regionalne aspekty nauczania, profesjonalizm w pojmowaniu roli i miejsca nauczycieli w społeczeństwie i na rynku pracy oraz związana z tym konieczność mobilności i elastyczności zawodowej nauczycieli, wdrażanie do nauczania nowoczesnych technologii oraz potencjał tkwiący w rozwoju nauczania zdalnego, przeciwdziałanie dyskryminacji i uprzedzeniom w szkole.

Drugi rozdział koncentruje się na zmianach programowych wynikających z reform oświatowych przeprowadzanych w ostatnich latach. Znajomość tych modyfikacji jest niezbędna dla studentów, którzy w przyszłości mają podjąć pracę w rzeczywistości szkolnej zupełnie odmiennej od tej, w jakiej sami wzrastali. W tej części Programu omówiono zakres problematyki, która powinna zostać zrealizowana przez studentów i ich opiekunów podczas zajęć praktycznych w placówkach oświatowych, dotyczącej nowych zasad realizacji podstawy programowej, wyboru i tworzenia programów nauczania etc.

Celem trzeciego rozdziału jest natomiast nakreślenie sylwetki nauczyciela przyszłości – pedagoga wyposażonego w zestaw umiejętności, kwalifikacji i doświadczeń niezbędnych do efektywnego wykonywania zadań dydaktycznych i wychowawczych w nowoczesnej szkole oraz sprawnego poruszania się w międzynarodowym środowisku zawodowym.

⁴ Oficjalna strona internetowa forum: www.forum.innowacyjne-praktyki.pl.

Kolejne cztery rozdziały dotyczą zakresu zadań i obowiązków spoczywających na poszczególnych uczestnikach Programu Praktyk. Najważniejszym z ogniw tego procesu jest oczywiście student-praktykant, którego rozwojowi i zdobyciu możliwie najszerszego wachlarza doświadczeń zawodowych podporządkowane są najważniejsze cele Programu. Równie istotne jest dokładne określenie zadań i obowiązków opiekuna praktyk, scharakteryzowanie modelu wspierania, kontroli i oceny pracy praktykanta, jaki powinien on realizować w toku programu. Funkcje koordynujące oraz wspierające przypisano w Programie PWSZ w Zamościu, jako organizatorowi praktyk, oraz dyrektorom współpracujących placówek oświatowych.

W rozdziale ósmym zaproponowano podział puli godzin praktyk uwzględniający poszczególne obszary działań studenta w czasie pracy w szkołach. Uszczegółowiono czas, jaki uczestnicy praktyk powinni poświęcić na realizację zadań związanych z obserwacją pracy placówek oświatowych, hospitacje lekcji czy samodzielne działania o charakterze dydaktycznym i wychowawczym.

Dziewiąty rozdział Programu koncentruje się na ewaluacji efektów praktyk oraz ocenie pracy praktykanta. Zaprezentowano tu narzędzia służące rzetelnej ewaluacji praktyk (w załącznikach do Programu) oraz kryteria, zgodnie z którymi powinny być weryfikowane osiągnięcia i postępy studentów w czasie zajęć w szkołach.

Program uzupełniono wstępem, zakończeniem oraz podstawową bibliografią przedmiotu.

Polska edukacja, poprzez wdrażane w ostatnich latach reformy i ustawicznie realizowane programy rządowe oraz regionalne mające na celu m.in. informatyzację szkół, wyposażenie ich w nowoczesne środki dydaktyczne i bogate zaplecze techniczne, wpisuje się w europejski trend reformułowania założeń innowacyjnego systemu oświatowego będącego podstawą budowy i funkcjonowania spójnych społeczeństw informacyjnych oraz koniecznym fundamentem gospodarki opartej na wiedzy. Nieodzownym elementem tych procesów jest stworzenie definicji nowoczesnego nauczyciela, który będzie wdrażać tak formułowane cele edukacji w codziennej pracy z uczniami. Niniejszy *Program Praktyk Pedagogicznych* ma służyć jak najskuteczniejszemu przygotowaniu zawodowemu studentów PWSZ w Zamościu do wykonywania tak pojętych zadań.

Innowacyjność Programu Praktyk Pedagogicznych

Centralnym założeniem Programu jest zorganizowanie systemu praktyk zawodowych studentów kierunków pedagogicznych w taki sposób, aby stanowiły one jedno z najważniejszych i najskuteczniejszych ogniw w przygotowaniu nauczycieli nowoczesnej szkoły, odpowiadającej wyzwaniom edukacji XXI wieku. Innowacyjność procesu nauczania oraz uczenia się, rozumiana szeroko i w wielu płaszczyznach semantycznych, musi stać się zatem priorytetem w przygotowaniu zawodowym przyszłych nauczycieli do podjęcia zadań dydaktycznych i wychowawczych. Dlatego też celowe jest przedstawienie teoretycznych założeń przyświecających całemu Programowi, które powinny być realizowane w trakcie zajęć praktycznych w szkołach oraz w toku przygotowania studentów specjalizacji pedagogicznej w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Zamościu.

Wprowadzanie innowacji w obręb procesu nauczania pozostaje w zgodzie z Rozporządzeniem MENiS z dnia 9 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków prowadzenia działalności innowacyjnej i eksperymentalnej przez publiczne szkoły i placówki. Odwołując się do powyższego, innowację pedagogiczną definiuje się jako alternatywne, ale postępowe rozwiązanie o charakterze programowym, organizacyjnym bądź metodycznym, którego celem jest poprawa jakości pracy placówki oświatowej. Do najczęściej wdrażanych innowacji oświatowych zalicza się⁵:

1. Innowacje dydaktyczne, zwane również kształceniowymi, które odnoszą się do wszelkiego rodzaju zmian metodycznych, programowych oraz organizacyjnych w procesie nauczania;
2. Innowacje wychowawcze dotyczące zmian w zakresie celów, metod, treści, zasad i osiągnięć powiązanych z oddziaływaniami o charakterze wychowawczym, mającymi na celu kształtowanie indywidualnych i społecznych postaw uczniów;

⁵ Such R., *Innowacje pedagogiczne*, Tarnów 2007, s. 3, <http://www.sce.pl/upload/File/Renata%20Such%20-%20Innowacje%20pedagogiczne.pdf> [data dostępu: 07.12.2010].

3. Innowacje terapeutyczno-zdrowotne obejmujące działania w ramach zagadnień związanych z kondycją zdrowotną, zarówno indywidualną, jak i społeczną;
4. Innowacje przedmiotowe rozumiane jako działania zmierzające do wdrożenia zmian w programie nauczanego przedmiotu;
5. Innowacje rozumiane jako eksperyment pedagogiczny mający na celu zwiększenie efektywności szkolnej edukacji. Realizowane są poprzez zmianę warunków i organizacji procesu edukacyjnego w połączeniu z modyfikacją treści nauczania.

Innowacje znacząco przyczyniają się do wzbogacenia oferty wprowadzającej je placówki oświatowej. Pomagają również w nawiązaniu współpracy z innymi szkołami oraz instytucjami wspierającymi tę placówkę. To z kolei przekłada się na możliwość realizowania i wdrażania projektów współfinansowanych przez Unię Europejską oraz krajowe fundacje i instytucje pozarządowe. Innowacje pozytywnie wpływają na poprawianie samooceny uczniów i budowanie u nich poczucia własnej wartości. Ponadto przyczyniają się do rozwoju ich pasji i zainteresowań, wdrażają do pracy grupowej, a także w znaczącym stopniu poprawiają rezultaty procesów wychowawczych.

Innym rozumieniem pojęcia „innowacyjność” w zakresie tematyki nauczania jest po prostu twórcze, kreatywne, nowoczesne podejście nauczyciela do codziennej praktyki szkolnej i pracy z uczniem w każdym jej aspekcie.

Wykazano, że innowacyjność działań dydaktycznych i wychowawczych jest niezbędnym warunkiem modernizowania polskiego szkolnictwa i dostosowywania poziomu nauczania do standardów europejskich. Stąd tak istotne jest przygotowanie studentów kierunków pedagogicznych właśnie do tak pojmowanego organizowania swojego warsztatu zawodowego, a w dalszej perspektywie (studiów drugiego stopnia, jeśli zdecydują się na takie, oraz w przyszłej praktyce zawodowej) do tworzenia własnych, innowacyjnych programów nauczania oraz programów wychowawczych. Dlatego też założeniem Programu Praktyk Pedagogicznych jest zapoznanie studentów z szerokim spectrum zagadnień związanych z innowacyjnością, na które składają się m.in. problemy profesjonalizacji zawodu nauczyciela oraz elastyczności i mobilności zawodowej nauczycieli, a także indywi-

dualizacji procesu nauczania, wprowadzania do nauczania wątków regionalności i międzykulturowości, zwalczania w szkole przejawów dyskryminacji ze względu na płeć, wiek, narodowość czy religię. Studenci realizujący Program powinni być przygotowywani do wdrażania wszystkich wymienionych zagadnień – najpierw podczas zajęć specjalizacyjnych w ramach bloku pedagogicznego przeprowadzanego na uczelni, a następnie w trakcie zajęć praktycznych w szkołach. Aby zapewnić pełną i skuteczną realizację ostatniego postulatu, celowe jest zorganizowanie szkolenia czy kursu także dla opiekunów praktyk. W ten sposób zostaną oni zapoznani z założeniami Programu oraz z zasadami i rozwiązaniami pozwalającymi na przeprowadzenie cyklu praktyk nie tylko z pożytkiem dla podopiecznych, lecz również dla własnego rozwoju zawodowego.

Nowoczesna edukacja w Unii Europejskiej oraz w Polsce

Wszelkie zmiany zachodzące w polskiej oświacie nierozzerwalnie wiążą się z przeobrażeniami mającymi miejsce w tej sferze w całej Unii Europejskiej (UE). Jednak mimo istnienia UE, sprawy edukacji nadal pozostają w gestii rządów poszczególnych państw członkowskich, przy czym już w Traktacie z Maastricht (1999) zwrócono uwagę na znaczącą rolę, jaką odgrywa edukacja w rozwoju Europy. W związku z tym do celów wspólnotowych w tej dziedzinie zalicza się przede wszystkim⁶:

1. Konieczność promowania mobilności uczniów, studentów oraz nauczycieli;
2. Położenie nacisku na rozwijanie kontaktów między placówkami oświatowymi a szkołami wyższymi innych krajów;
3. Zachęcanie do podejmowania nauki języków obcych połączone z uświadomieniem tego, że dobra znajomość obcego języka no-

⁶ Piotrowski E., *Zmiany w edukacji polskiej w kontekście akcesu do Unii Europejskiej* [w:] *Edukacja jutra. XI Tatrzańskie Seminarium Naukowe*, Bereźnicki F. (red.), Szczecin 2005, http://www.autonom.edu.pl/publikacje/ed-jutra-11_%282005%29.pdf [data dostępu: 06.12.2010].

wożytnego nie tylko ułatwia wzajemną komunikację, ale również umożliwia znalezienie zatrudnienia w innych krajach UE;

4. Dążenie do wzajemnego uznawania kwalifikacji, tytułów, stopni naukowych oraz dyplomów na obszarze UE;
5. Upowszechnianie idei kształcenia ustawicznego i kształcenia na odległość.

Celem zacieśnienia współpracy w dziedzinie polityki oświatowej stworzono programy edukacyjne: Socrates (w skład którego wchodzi: Comenius, Erasmus, Grundtvig, Lingua, Minerva, Arion, Naric, Eurydyce), Leonardo da Vinci oraz Młodzież. Do ich zadań zalicza się przede wszystkim: zagwarantowanie możliwie szerokiego dostępu do zasobów edukacyjnych obywatelom wszystkich państw UE, popularyzowanie współpracy poszczególnych instytucji na płaszczyźnie oświaty, szczególnie zaś mobilności nauczycieli, jak również studentów i uczniów, podwyższanie poziomu znajomości języków obcych, wspieranie tworzenia oraz wdrażania innowacji edukacyjnych, systematyczne wdrażanie uczącej się młodzieży do brania czynnego udziału w życiu społecznym krajów europejskich, co bezpośrednio wiąże się z koniecznością zaznajamiania jej z dorobkiem kulturowym i wspólnym dziedzictwem europejskim, kształtowanie w młodych ludziach tolerancji, uczenie ich pokonywania wszelakich barier, zwalczania i obalania stereotypów oraz wyrosłych na ich gruncie uprzedzeń, nowocześnianie i doskonalenie kształcenia ogólnego oraz zawodowego, podwyższanie poziomu kształcenia ustawicznego umożliwiającego nabywanie nowych umiejętności i podwyższanie kwalifikacji zawodowych w ciągu całego życia⁷.

Założenia i działania podejmowane w ramach wspomnianych programów wspólnotowych pozostają w zgodzie z zapisanym w uchwalonej w marcu 2000 roku Strategii Lizbońskiej katalogiem kompetencji, jakimi powinien legitymować się każdy europejski nauczyciel, aby następnie móc wyposażać swoich uczniów w zestaw tych samych umiejętności – przyszłych czynnych i aktywnych członków społeczeństw informacyjnych. W katalogu wyróżnia się kompetencje związane z procesem uczenia się oraz nauczania, a także z kształtowaniem pożądanych postaw uczniowskich.

⁷ Milan K., *Programy wspólnotowe UE dostępne dla Polski*, Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego, Wrocław 2000.

Do umiejętności związanych z procesem uczenia się oraz nauczania należy zaliczyć⁸:

1. Kompetencje związane z pracą w wielokulturowej i zróżnicowanej grupie;
2. Fachowość w tworzeniu odpowiednich warunków do uczenia się, przez co należy rozumieć:
 - a. bycie organizatorem procesu uczenia się,
 - b. zdolność organizowania pracy w zespole,
 - c. umiejętność ciągłego dokształcania się mającego na celu wprowadzenie usprawnień w proces pracy, co połączone jest również z koniecznością działania w pozaszkolnych organizacjach i stowarzyszeniach,
 - d. wcielanie się w rolę animatora życia społeczno-kulturalnego w regionie;
3. Sprawność w posługiwaniu się technologią informacyjno-komunikacyjną oraz włączanie tego typu narzędzi do procesu nauczania;
4. Umiejętność tworzenia autorskich programów nauczania, jak również samodzielnej organizacji procesu kształcenia i ewaluacji;
5. Świadomość konieczności kształcenia ustawicznego, szczególnie w zawodzie nauczyciela, połączona z umiejętnością ciągłego podnoszenia kwalifikacji zawodowych.

Z kolei na kompetencje kluczowe nauczycieli Unii Europejskiej w zakresie kształtowania postaw uczniowskich składają się⁹:

1. Umiejętności związane z kształceniem w uczniach postaw obywatelskich i społecznych w kontekście zarówno regionalnym, jak i europejskim;
2. Kompetencje przekładające się na promowanie rozwoju kompetencji uczniów w taki sposób, aby stali się oni pełnoprawnymi obywatelami danego państwa, a także z powodzeniem funkcjonowali w społeczeństwie opartym na wiedzy i informacji.

⁸ Sielatycki M., *Kompetencje nauczyciela w Unii Europejskiej*, <http://www.cen.uni.wroc.pl/Pliki/13.pdf>, s. 16–17 [data dostępu: 13.12.2010].

⁹ Ibidem, s. 17.

Europeizacja i międzykulturowość edukacji

Edukacja stanowi jeden z filarów polityki Unii Europejskiej, czego rezultatem jest zjawisko europeizacji oświaty – najbardziej zbieżne z ideą europeizacji pozostałych dziedzin życia, a więc: gospodarki, ekonomii, wymiany kapitału i usług czy swobody podróżowania. Europeizacja, zwana również europeizmem, polega przede wszystkim na podjęciu próby wychowania młodego pokolenia obywateli Europy w sposób przygotowujący jego członków do pełnego oraz aktywnego uczestniczenia w rozwoju politycznym i gospodarczym, a także wzbogacający ich o świadomość historyczną, kulturową, gospodarczą związaną z Unią Europejską. Warto podkreślić, że edukacja europejska nie jest odrębnym przedmiotem nauczaniem w szkole. Jej treści muszą natomiast znaleźć swoje odzwierciedlenie w programach nauczania poszczególnych przedmiotów.

W ujęciu metodologicznym najważniejsze, z punktu widzenia europeizacji systemu kształcenia, jest zawarcie w programach nauczania czterech podstawowych elementów¹⁰:

1. Uczenia o Europie, przez co należy rozumieć przekazywanie informacji dotyczących historii kontynentu, związanych z rozwojem idei i eksponowaniem kultury o charakterze ogólnoeuropejskim;
2. Uczenia o integracji europejskiej, co jest tożsame z koniecznością nakreślenia i scharakteryzowania procesów integracyjnych w ujęciu historycznym, zarysowania zagadnień związanych z rolą Polski i Polaków w budowaniu Unii Europejskiej, przekazania podstawowych wiadomości na temat instytucji europejskich;
3. Przekazywania wiedzy dotyczącej kluczowych wartości i zasad tworzących podstawę istnienia Europy: demokracji, tolerancji, praw człowieka;
4. Kształcenia europejskich kompetencji umożliwiających funkcjonowanie na obszarze starego kontynentu, w tym przede wszystkim znajomości nowożytnych języków obcych.

¹⁰ Kość I, *Europeizacja polskiej oświaty realizowana poprzez urzeczywistnianie europejskiego wymiaru edukacji*, www.konferencja.21.edu.pl/3/tom/2/446.doc, s. 449 [data dostępu: 07.12.2010].

Z edukacją europejską nierozzerwalnie wiąże się również konieczność edukacji regionalnej oraz międzykulturowej, mającej na celu przybliżenie dzieciom i młodzieży dziedzictwa kulturowego ich regionu, przy jednoczesnym kształceniu postawy otwartości i życzliwości wobec różnic wynikających z pochodzenia, wyznawanej religii, kultywowanej tradycji. Wypracowanie jednolitych rozwiązań w tej dziedzinie od dawna było jednym z priorytetów Unii Europejskiej w obszarze edukacji. W 1992 roku Rada Europy uchwaliła *Kartę Języków Regionalnych lub Mniejszościowych*, w której znalazły się zapisy o konieczności tolerancji oraz podjęcia dialogu międzykulturowego, co przekłada się na wzajemny szacunek, zrozumienie i współpracę pomiędzy wszystkim ludźmi mieszkającymi na terytoriach państw europejskich, bez względu na ich tożsamość kulturową, narodowość, język, którym się posługują, oraz religię. Rok 2001 przyniósł raport Rady do spraw Edukacji zatytułowany *Konkretne cele na przyszłość w systemach edukacji i szkolenia*, którego autorzy po raz kolejny zaakcentowali konieczność upowszechniania różnorodności kulturowej jako jednego z filarów europejskiego systemu edukacji.

W polskim systemie oświaty do 1989 roku edukacja międzykulturowa w zasadzie nie była obecna, mimo że ziemie polskie od stuleci zamieszkiwali Ukraińcy, Białorusini, Ormianie, Tatarzy, Łemkowie, Romowie, Żydzi, Niemcy. Dopiero wraz z wprowadzeniem w życie reformy systemu edukacji w 1999 roku w polskich programach nauczania pojawiły się zagadnienia związane z międzykulturowością. Natomiast od 2004 roku, kiedy to Polska stała się pełnoprawnym członkiem Unii Europejskiej w rodzimych programach nauczania pojawiła się ścieżka edukacji międzykulturowej.

Zagadnienia związane z przygotowaniem w trakcie kształcenia przyszłych nauczycieli do nauczania międzykulturowego są o tyle istotne, że to właśnie szkoła ma przygotować młodych ludzi do pełnego uczestniczenia w wielokulturowym społeczeństwie. Jednak statystyki w tym względzie wydają się być niepokojące – z badań przeprowadzonych wśród 51 nauczycieli w województwie lubelskim, mających na celu ustalenie, czy i w jakim stopniu pedagodzy, od momentu wprowadzenia reformy oświaty, są przygotowani do pełnienia obowiązków w międzykulturowym społeczeństwie, wynika, że podczas całej swojej kariery aż 94,1% nauczycieli nie brało udziału w żadnych szkoleniach poświęconych eduka-

cji międzykulturowej. Jednocześnie okazało się, że 66,7% pedagogów nie odnajduje w podręcznikach ani pomocach dydaktycznych, z których korzysta, treści bezpośrednio związanych z tego rodzaju edukacją¹¹.

Nauczyciele języka polskiego, języka obcego, wiedzy o społeczeństwie, zatem bezpośredni odbiorcy niniejszego Programu, stanowią dla uczniów swego rodzaju łącznik między ich rodzimą kulturą, a kulturą innych grup narodowych, wśród których żyją i funkcjonują. Z tego też względu nauczyciel już w trakcie praktyk powinien uwzględniać w swojej pracy cele nauczania międzykulturowego. Dlatego też zobowiązany jest do:

1. Posiadania jak najszerszej wiedzy z zakresu kultur mniejszości, z przedstawicielami których pracuje;
2. Umiejętności stosowania odpowiednich metod nauczania, niezbędnych do pracy w wielokulturowej grupie (metoda empatii, odwoływanie się do doświadczeń, poszukiwania cech wspólnych, wspólnej realizacji zadania, uczenia się z sytuacji konfliktowych, metoda przeszłości – teraźniejszości – przyszłości);
3. Uświadomienia sobie, a także swoim podopiecznym wpływu, jaki kultura oraz społeczeństwo wywierają na życie oraz działania jednostek;
4. Zakorzenienia w uczniach świadomości istnienia zróżnicowanych kultur, które przenikają się nawzajem.

Regiony lubelski i zamojski od początku istnienia stanowiły synonim kulturowego spotkania Wschodu i Zachodu. Zamieszkiwali je bowiem nie tylko Polacy, ale również Żydzi, Ukraińcy, Romowie, Tatarzy i Niemcy. Dopiero II wojna światowa i następujące po niej migracje ludności wymuszone stalinowską polityką jednolitości narodowej ziem polskich zatarty w pamięci mieszkańców tych regionów ślady koegzystencji kultur i wyznań. Ważne jest, aby przywrócić Zamojszczyźnie i Lubelszczyźnie ich dawną wielokulturową rangę, pamiętając o mniejszościach zamieszkujących je niegdyś i teraz. Odbudowa i zintensyfikowanie stosunków kulturalnych, edukacyjnych i naukowych ze Wschodem mogą nieść ze sobą bezcenny potencjał dla rozwoju tych regionów. Dlatego zadaniem szkoły

¹¹ Czerniejewska J., *Edukacja wielokulturowa w Polsce w perspektywie antropologii*, Poznań 2008, http://www.pracownia-wielokulturowa.pl/teksty/edukacja_wielokulturowa.pdf, s. 91–92 [data dostępu: 09.12.2010].

jest kształcenie u dzieci i młodzieży przekonania, a przede wszystkim wiedzy, że wielokulturowość nie niesie z sobą zagrożeń ani strat, lecz daje niepowtarzalną szansę wzbogacenia rodzimej i lokalnej tradycji.

W programie kształcenia przyszłych nauczycieli, zwłaszcza w jego aspekcie regionalnym, należy zatem zawrzeć elementy, dzięki którym nauczyciele będą mieli szansę na zdobycie wiedzy o wielokulturowości swojej małej ojczyzny. Ważne jest więc, aby nauczanie oparte na międzykulturowości, zarówno w wymiarze europejskim, jak i lokalnym, w znaczący sposób przyczyniało się do zwalczania stereotypów, które z reguły stanowią pochodną braku wiedzy.

Na ważkość tych zagadnień, szczególnie w kontekście specyficznego, wielokulturowego charakteru Lubelszczyzny i Zamojszczyzny, zwracali uwagę także uczestnicy Studenckiego Forum Konsultacji. Z aprobatą odnieśli się oni do postulatu szerokiego włączenia do treści realizowanych w czasie praktyk pedagogicznych zagadnień europeizmu i międzykulturowości. Podkreślali, że jest to szczególnie ważne z racji ich udziału w praktykach metodycznych z zakresu nauczania przedmiotu wiedza o społeczeństwie. Wiadomości dotyczące omawianej problematyki, umiejętność przekazania ich uczniom oraz kształcenia u nich postaw proeuropejskich, otwartych na świat i jego różnorodność etniczną, wyznaniową, kulturową, wydają się studentom wyjątkowo istotne dla ich przygotowania do pełnienia roli nauczyciela WOS (przy nieumniejszaniu wagi przekazywania tych wartości w pracy nauczycieli innych przedmiotów)¹².

Profesjonalizacja

Każdy nauczyciel musi być profesjonalistą, a więc ekspertem w swojej dziedzinie. Budowa profesjonalizmu rozpoczyna się już podczas studiów, kiedy nauczyciel zdobywa wiedzę teoretyczną, niezbędną do wykonywania wybranego zawodu. Na tym jednak nie poprzestaje (a przynajmniej nie po-

¹² Patrz: wątek *Międzykulturowość i europeizm* na stronie internetowej Studenckiego Forum Konsultacji: <http://forum.innowacyjne-praktyki.pl/viewtopic.php?f=8&t=15> [data dostępu: 09.06.2011].

winien poprzestawać) bowiem podczas swojej pracy zdobywa kolejne stopnie na drodze awansu zawodowego. W profesję nauczyciela wpisuje się czteroetapowy system awansu zawodowego, a także doskonalenie zawodowe i podnoszenie kwalifikacji polegające na uczestniczeniu we wszelkiego rodzaju szkoleniach i kursach organizowanych przez ośrodki metodyczne. Program zakłada zatem konieczność uświadamiania przyszłym pedagogom znaczenia dbałości o stały, dojrzałe zaplanowany i konsekwentnie realizowany samorozwój osobowościowy oraz ustawiczne podnoszenie kwalifikacji. Podczas praktyk należy zatem zapoznać studenta z organizacjami wspierającymi doskonalenie zawodowe nauczycieli, instytucjami i organizacjami zawodowymi tego środowiska, a także zadbać o to, by student rozpoczął budowanie pierwszych profesjonalnych kontaktów już na tym etapie kariery. Z tego powodu odbycie przez praktykanta wizyt w lokalnym ośrodku doskonalenia nauczycieli oraz nawiązanie kontaktu z metodykiem nauczanego przez niego przedmiotu ujęto w Programie jako obligatoryjne.

Mobilność i elastyczność zawodowa

Globalne zjawisko cywilizacyjne, jakim jest mobilność zawodowa, definiuje się jako umiejętność dostosowania się do wymogów rynku pracy poprzez¹³:

1. gotowość do zmiany wykonywanego zawodu,
2. podnoszenie kwalifikacji zawodowych oraz doskonalenie warsztatu pracy,
3. elastyczne dostosowywanie się do potrzeb pracodawców.

Mobilność rozpatrywana jest z reguły na dwóch płaszczyznach:

1. Zawodowej, rozumianej jako przemieszczanie się w obrębie systemu edukacji w poszukiwaniu nowych kwalifikacji i doskonalenia posiadanych już kompetencji;

¹³ *Współczesny rynek pracy*, www.walbrzych.obserwatorrynku.pl/...zawodowe/.../PrezentacjaDOScenariusz3.ppt [data dostępu: 26.01.2011].

2. Geograficznej, tożsamej z koniecznością przemieszczania się między państwami w poszukiwaniu lepszych warunków zatrudnienia i możliwości rozwoju profesjonalnego.

Mobilność zawodowa oraz geograficzna potencjalnie przyczyniają się do postępu gospodarczego i społecznego, a także do stałego rozwoju, głównie poprzez zwiększenie zatrudnienia. Mobilność pomaga również europejskiej gospodarce skuteczniej i sprawniej przystosowywać się do zmiennych warunków, a także generować bodźce do zmian wymuszanych przez konkurencyjną, globalną gospodarkę.

Pojęcie mobilności w kontekście zawodu nauczyciela znajduje swoje uzasadnienie w prawodawstwie Unii Europejskiej. 18 grudnia 2006 roku Parlament Europejski wydał *Zalecenie w sprawie mobilności transnarodowej we Wspólnocie w celach edukacji i szkolenia: Europejska Karta na rzecz Jakości Mobilności*¹⁴. W dokumencie tym wyraźnie podkreślono rolę mobilności zawodowej w tworzeniu powszechnego europejskiego systemu uczenia się przez całe życie oraz jej wpływ na rozwój i ugruntowanie aktywnego obywatelstwa europejskiego, a także rozwój konkurencyjnej gospodarki opartej na wiedzy. Powinna ona zatem stanowić jeden z filarów kształcenia przyszłych pedagogów.

Mobilność nauczycieli to nie tylko skłanianie ich do uczestniczenia w zagranicznych szkoleniach i kursach mających na celu podnoszenie kwalifikacji zawodowych, ale również możliwość odbywania zagranicznych staży. Są one źródłem nowych doświadczeń, jak również formą motywacji nauczycieli do dalszego samodoskonalenia się i nieustannego rozwoju zawodowego. Staż odbyty poza granicami kraju wydatnie przyczynia się do wymiany doświadczeń w zakresie metod, technik, form i praktyki nauczania, a także do znacznego poszerzenia horyzontów. Jest to niezwykle ważne, szczególnie w przypadku nauczycieli języków obcych. Dzięki odbyciu tego rodzaju stażu mają oni szansę na doskonalenie znajomości nauczanego języka, a także na podwyższenie kompetencji w zakresie wiedzy o kulturze kraju, w którym dany język obowiązuje. Ponadto nauczyciel, który miał możliwość doksztalcenia się poza granicami kraju, nie będzie miał

¹⁴ *Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie mobilności transnarodowej we Wspólnocie w celach edukacji i szkolenia: Europejska Karta na rzecz Jakości Mobilności*, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0005:0009:PL:PDF> [data dostępu: 23.12.2010].

większych trudności z nauczaniem w klasie składającej się z uczniów wielu narodowości.

Wiele państw Unii Europejskiej odczuwa znaczne braki, jeśli idzie o odpowiednio wykwalifikowanych nauczycieli języków obcych, dlatego też coraz popularniejsza staje się wymiana pedagogów pomiędzy poszczególnymi krajami członkowskimi. To zaś otwiera przed nauczycielami zupełnie nowe i nieograniczone perspektywy.

Reasumując – mobilność zawodu nauczyciela obejmuje nie tylko zmiany poruszania się w obrębie Unii Europejskiej i jej państw członkowskich, ale również:

1. Mobilność między poszczególnymi placówkami edukacyjnymi na kolejnych etapach awansu zawodowego;
2. Mobilność związaną ze zmianą sektora zatrudnienia, a więc drogę z placówki oświatowej do przedsiębiorstwa i w odwrotnym kierunku;
3. Krótkotrwałą wymianę kadry dydaktycznej ze szkołami krajowymi i zagranicznymi¹⁵.

Mobilność wiąże się również z umiejętnością sprawnego poruszania się pomiędzy różnymi poziomami edukacji, a także z podejmowaniem się różnych obowiązków w ramach pracy w sektorze oświaty. Z racji tego, że rynek pracy ulega nieustannym przeobrażeniom, co związane jest ze zmianami zachodzącymi w strukturze i charakterze społeczeństwa, wymaga od osób aktywnych zawodowo, w tym także nauczycieli, elastyczności w podejściu do wykonywanego zawodu. Należy przez to rozumieć umiejętność szybkiego przekwalifikowania się. Przed nauczycielami mobilnymi i elastycznymi rysują się liczne możliwości zatrudnienia w sektorze edukacyjnym. Dlatego też należy zapoznawać przyszłych nauczycieli z alternatywnymi możliwościami wykonywania zawodu. Autorzy Programu sugerują zatem wprowadzenie do teoretycznego bloku pedagogicznego zagadnień związanych z wykonywaniem roli zawodowej: dydaktyka medialnego, teletutora (e-mentora – w kształceniu zdalnym i nauczaniu na odległość), mentora multimedialnego, brokera edukacyjnego, eksperta do spraw tech-

¹⁵ *Strategia rozwoju szkolnictwa wyższego w Polsce do 2020 roku*, <http://www.uczelnie2020.pl>, s. 2 [data dostępu: 23.12.2010].

nologii dydaktycznych¹⁶. Wszystkie wymienione zawody pojawiły się głównie dzięki rozwojowi i popularyzacji wszelkiego rodzaju technologii informacyjno-komunikacyjnych, które w znaczący sposób przyczyniają się do powstawania nowych form w zakresie zdobywania wiedzy i jej przekazywania.

Dydaktyk medialny¹⁷ odpowiedzialny jest za przygotowanie oprogramowania i przeniesienie wiedzy oraz informacji zawartej w tradycyjnych podręcznikach na nośniki multimedialne. Jest to zawód wymagający biegłej znajomości zagadnień związanych z obsługą komputera oraz wiedzy pedagogicznej.

Teletutor¹⁸ to dydaktyk zajmujący się kształceniem na odległość za pośrednictwem Internetu. Do jego podstawowych zadań należy kierowanie procesem samokształcenia dzieci, młodzieży, studentów i osób dorosłych przy wykorzystaniu najnowocześniejszych i najbardziej funkcjonalnych zdobyczy technologii informacyjnej – głównie mediów interaktywnych.

Mentor multimedialny¹⁹ jest zobligowany do posiadania wiedzy i umiejętności z zakresu tworzenia stron internetowych, wykorzystywania platform e-learningowych oraz wszelkiego rodzaju programów graficznych, a do jego zadań należy tworzenie i wdrażanie w obręb procesu dydaktycznego adekwatnych narzędzi. Mentor multimedialny staje się coraz popularniejszym zawodem. Jest także alternatywą dla tych nauczycieli, którzy muszą się przekwalifikować z racji pogłębiającego się niżu demograficznego.

¹⁶ Szerzej na temat trendów panujących na rynkach pracy w obszarze edukacji oraz pojawiających się w tym sektorze nowych zawodów, w jakich w przyszłości będzie można znaleźć zatrudnienie, czytaj: Kusiński M., *Reorientacja zawodowa nauczycieli w kierunku zawodów przyszłości na przykładzie projektu „Nowa Edukacja”*, http://www.bfkk.pl/old/_files/Reorientacja%20zawodowa%20nauczycieli%20w%20kierunku%20zawodow%20przyszlosci%20na%20przykladzie%20projektu%20nowa%20edukacj.pd, s. 7 [data dostępu: 23.12.2010]; Smolarz A., *Zawody przyszłości*, <http://www.ekonomicznie.pl/strefa.php?strefa=licealisty&art=51> [data dostępu: 05.10.2010]; Zadura–Lichota P., *Świat pracy w perspektywie najbliższych 10 lat*, <http://www.rynekpracy.pl/arttykul.php/wpis.151> [data dostępu 23.10.2010].

¹⁷ Kusiński M., op.cit., s. 7.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Ibidem.

Zawodem przyszłości związanym z oświatą jest również broker edukacyjny²⁰. Jego praca polega przede wszystkim na zawieraniu i realizowaniu umów w zakresie kształcenia, doksztalcania, przekwalifikowywania i podnoszenia kwalifikacji zawodowych w imieniu i na rzecz przypisanych mu klientów. Do jego szczegółowych zadań należy zaliczyć świadczenie usług o charakterze informacyjno-doradczym na płaszczyźnie rynku edukacyjnego i rynku pracy.

Z kolei ekspert do spraw technologii dydaktycznych²¹, zarówno w edukacji szkolnej, jak i pozaszkolnej (formalnej i nieformalnej), działa na rzecz unowocześniania środowiska dydaktycznego. Należy przez to rozumieć pracę nad projektowaniem, organizacją i wdrażaniem w proces kształcenia najnowocześniejszych pomocy dydaktycznych, a także udzielanie korzystającym z nich nauczycielom wszelkiej niezbędnej pomocy merytorycznej.

Zawód nauczyciela, profesjonalisty w konkretnej dziedzinie, opiera się również na partnerstwie polegającym na współpracy szkół kształcących nauczycieli z innymi szkołami, przemysłem oraz instytucjami, w których przyszli pedagodzy mają odbywać praktyki. Nauczyciele powinni również angażować się w badania naukowe, aby móc sprostać oczekiwaniom wciąż rozwijającego się społeczeństwa opartego na wiedzy. Wstępem do kształcenia nauczycieli powinno być położenie nacisku, już w toku praktyk pedagogicznych, na wdrożenie studenta do prowadzenia w przyszłości badań pedagogicznych w klasie (socjometrycznych, ankietowych, obserwacyjnych)²².

²⁰ Ibidem.

²¹ Ibidem.

²² Postulat ten jest zgodny z rekomendacjami sformułowanymi w raporcie z analizy praktyk. Patrz: Pankowska D., op.cit., s. 79–80.

Indywidualizacja procesu nauczania

Kształcenie przyszłych nauczycieli powinno obejmować również przygotowanie ich do wprowadzania indywidualizacji procesu nauczania. Obejmuje ona konieczność pracy z uczniem mającym problemy w nauce, tzw. uczniem słabym, uczniem wybitnie uzdolnionym, uczniem sprawiającym problemy wychowawcze oraz z uczniami posiadającymi różnego typu dysfunkcje (wzroku, słuchu oraz z uczniami upośledzonymi umysłowo w stopniu lekkim). Należy również pamiętać o zastosowaniu indywidualizacji nauczania w przypadku uczniów, u których dominującym kanałem percepcji jest kanał słuchowy, wzrokowy lub kinestetyczny. Każdy z uczniów posiada indywidualny model zdobywania wiedzy, co stanowi podstawę dla zastosowania metod indywidualizujących.

W obliczu rosnącej liczby uczniów wykazujących różnego rodzaju dysfunkcje oraz problemy wychowawcze wprowadzenie czy też zwiększenie liczby zajęć przygotowujących przyszłych nauczycieli (wszystkich specjalizacji) do diagnozy specjalnych potrzeb uczniów, a następnie uwzględniania wniosków płynących z tego rozpoznania w codziennej praktyce szkolnej, jest niezbędnym warunkiem prawidłowego i kompleksowego przygotowania studentów do pracy w różnego typu placówkach oświatowych. Podobne postulaty zgłaszali sami uczestnicy praktyk w ramach Studenckiego Forum Konsultacji. Zwracali oni uwagę, że kontakty nawiązywane już w czasie praktyk ze specjalistami z poradni psychologiczno-pedagogicznych pomogłyby im w dużym stopniu uzupełnić deficyty wiedzy na temat psychospołecznego funkcjonowania uczniów, zadań wychowawczych nauczycieli, szczególnie w pracy z uczniem o specjalnych potrzebach edukacyjnych²³. Z tego powodu w zakres zadań studentów w czasie praktyk zawodowych włączono wizytę praktykanta w poradni psychologiczno-pedagogicznej i nawiązanie kontaktu z pracownikami w celu uzy-

²³ Patrz: wątek *Współpraca z instytucjami wspierającymi nauczyciela* na stronie internetowej Studenckiego Forum Konsultacji: <http://forum.innowacyjne-praktyki.pl/viewtopic.php?f=8&t=19> [data dostępu: 09.06.2011].

skania informacji o zasadach współpracy szkół z tego typu placówkami i charakterze pomocy udzielanej uczniom oraz ich rodzicom.

E-learning (nauczanie zdalne) oraz zastosowanie ICT w edukacji

Proces indywidualizacji nauczania stosowany jest również w przypadku nauczania w systemie zdalnym oraz nauczania z użyciem multimedialnych narzędzi. Dostępne obecnie powszechnie narzędzia z zakresu ICT (ang. *Information and Communications Technology*) umożliwiają nauczycielowi dostosowanie środowiska nauczania do indywidualnych potrzeb i predyspozycji każdego ucznia. Dlatego też w procesie przygotowania zawodowego przyszłych nauczycieli nie należy pomijać zagadnień związanych z e-learningiem oraz nauczaniem z wykorzystaniem multimedialnych narzędzi. Znacząco wpłynie to na atrakcyjność prowadzonych przez nich w przyszłości zajęć, przekładając się również na efektywność procesów nauczania i uczenia się²⁴.

Wśród najbardziej sprzyjających nauczaniu na odległość zasobów Internetu należy wymienić przede wszystkim portale edukacyjne oraz tele- i wideokonferencje. Pierwsze z nich traktowane są jako bazy dydaktyczne dla nauczycieli – można w nich odnaleźć scenariusze lekcji, wiadomości dotyczące olimpiad przedmiotowych. Z kolei tele- i wideokonferencje zbliżają e-learning do tradycyjnie rozumianego nauczania prowadzonego w systemie klasowo-lekcyjnym. Zaletą systemu jest to, że w konferencji może uczestniczyć duża liczba słuchaczy (mimo dzielącej ich dużej odległości). Nauczyciel wyposażony w wiedzę i umiejętności pozwalające na prowadzenie nauczania zdalnego staje się nie tylko pedagogiem, ale również organizatorem procesu edukacyjnego. Poza tym przekazywana w ten

²⁴ Polak M., *Wizualizacja problemu – lepsze wyniki w nauce*, http://www.edunews.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=1207&Itemid=14 [data dostępu: 21.10.2010]; Popiński A., *Prezentacja multimedialna na lekcji – sposób na wzbogacenie procesu dydaktycznego w szkole*, <http://www.edukacja.edux.pl/p-2110-prezentacja-multimedialna-na-lekcji-sposob.php> [data dostępu: 21.10.2010]; Tanaś M. (red.), *Pedagogika a środki informatyczne i media*, Warszawa 2004.

sposób wiedza jest dostosowana do indywidualnych możliwości percepcyjnych uczniów²⁵. Zarówno w toku przygotowania teoretycznego na uczelni, jak i w trakcie praktyk zawodowych, należy zwrócić szczególną uwagę na umiejętność posługiwania się przez studentów tablicą interaktywną – najpopularniejszym narzędziem edukacyjnym o charakterze multimedialnym wspomagającym nauczanie w polskich szkołach²⁶.

Przeciwdziałanie przejawom dyskryminacji

Podstawowym zadaniem nauczycieli jest kształcenie u uczniów postawy otwartości i tolerancji we wszystkich dziedzinach funkcjonowania społecznego. Szczególnie newralgicznym zagadnieniem w edukacji jest kwestia przeciwdziałania dyskryminacji ze względu na płeć. Zawód nauczyciela jest jedną z najbardziej sfeminizowanych profesji – 81% ogólnej liczby nauczycieli stanowią kobiety²⁷. Sfeminizowanie zawodu nauczyciela w bezpośredni sposób przyczynia się do stereotypowego postrzegania roli kobiety w społeczeństwie, którą ogranicza się głównie do prowadzenia domu oraz opieki nad dzieckiem, a więc do czynności wymagających zdolności współodczuwania, nie zaś fachowej wiedzy z zakresu konkretnej dyscypliny. Procentowy wskaźnik udziału mężczyzn w zawodzie nauczyciela wzrasta począwszy od szkół gimnazjalnych. O wiele częściej spotyka się ich na stanowiskach kierowniczych w edukacji. Feminizacja zawodu nauczyciela nie sprowadza się jednak wyłącznie do problemu stereotypowego postrzegania roli kobiety – ma również negatywny wpływ na kształ-

²⁵ Na temat e-learningu czytaj szerzej: Bednarek J., Lubina E., *Kształcenie na odległość. Podstawy dydaktyki*, Warszawa 2008; Clarke A., *E-learning. Nauka na odległość*, Warszawa 2007; Hyla M., *Przewodnik po e-learningu*, Kraków 2007.

²⁶ Grądkowski J., *Techniki multimedialne wykorzystywane we współczesnej edukacji szkolnej*, prelekcja wygłoszona podczas IV seminarium przeprowadzonego w Zamościu 28.04.2011 w ramach projektu: *Praktyki pedagogiczne drogą do innowacyjnego szkolnictwa*.

²⁷ Szwabruła K., *Feminizacja zawodu nauczycielskiego*, <http://kielce.naszemiasto.pl/arttykul/50109,feminizacja-zawodu-nauczycielskiego,id,t.html> [data dostępu: 09.12.2010].

towanie u dzieci pozytywnego wzorca mężczyzny²⁸. Zwalczanie stereotypowego postrzegania przede wszystkim płci, ale także rasy, religii, orientacji seksualnej, jako wartości dodanej do nauczania każdego przedmiotu, powinno być zatem priorytetem nowoczesnej edukacji.

Wdrażanie innowacyjnych założeń Programu w toku praktyk realizowanych w szkołach i placówkach oświatowych

Powyzsze zalozenia teoretyczne Programu stanowia ambitny, ale mozliwy do zrealizowania, katalog treści i kompetencji, jakie w toku praktyk zawodowych powinien wdrażać i kształcić każdy student biorący udział w projekcie. Nauczyciele-opiekunowie praktyk uczestniczący w seminariach zorganizowanych w ramach projektu z inicjatywy PWSZ w Zamościu w toku dyskusji zwracali uwagę na częstą nieadekwatność założeń i celów programów praktyk do możliwości ich implementacji w realiach szkoły oraz w kontekście wymogu realizowania bieżącego programu nauczania. Wskazywali też na pojawiającą się trudność w wymiernej ocenie stopnia wdrażania przez studentów w praktyce założonych w programach, czasem bardzo abstrakcyjnych, celów²⁹. Twórcy niniejszego Programu uznali jednak, że sformułowanie jak najszerszego zestawu założeń teoretycznych, treści, umiejętności wdrażanych i weryfikowanych przez studentów w toku projektu jest działaniem wskazanym i celowym. Rekomendowanym rozwiązaniem jest każdorazowe omówienie (przed rozpoczęciem praktyk) przez nauczyciela-opiekuna oraz praktykanta ścisłego katalogu zadań wyznaczonych studentowi. Ustalenia te powinny następnie uzyskać aprobatę koordynatora programu z ramienia uczelni. Opiekunowie – szkolny i uczelniany –

²⁸ Bednarska M., *Feminizacja zawodu nauczyciela – część druga*, http://www.eid.edu.pl/archiwum/2009,261/marzec,278/nasze_sprawy,297/feminizacja_zawodu_nauczyciela_czesc_druga,2182.html [data dostępu: 09.12.2010].

²⁹ Przytoczone wnioski i uwagi zostały sformułowane podczas dyskusji w trakcie seminarium *Przebieg i efekty analiz programów praktyk pedagogicznych i badań kwestionariuszowych* zorganizowanego przez PWSZ im. Szymona Szymonowica w Zamościu 26 stycznia 2011 r.

mogliby wspólnie ustalić, które z przedstawionych zadań zostaną uznane za obligatoryjne, a które za opcjonalne³⁰.

Należy przy tym zaznaczyć, że w przypadku poszczególnych studentów stopień oraz zakres opanowania i praktycznego zastosowania w pracy z dziećmi i młodzieżą omówionych zagadnień i kompetencji może być różny. Ocenie tego będą służyć odpowiednie arkusze ewaluacyjne odnoszące się do poszczególnych obszarów wiedzy i umiejętności praktycznych studentów. Aby ułatwić uczestnikom praktyk oraz ich opiekunom późniejszą ewaluację założeń teoretycznych Programu, poniżej wskazano sposoby ich realizacji.

W celu wdrożenia w procesie oświatowym postulatów edukacji europejskiej i międzykulturowej, a także zwalczania wszelkich stereotypów, uprzedzeń rasowych i kulturowych, student powinien:

1. Poruszać zagadnienia związane z historią i kulturą mniejszości etnicznych (szczególnie mniejszości zamieszkujących Zamojszczyznę i Lubelszczyznę) podczas lekcji języka polskiego, języka obcego oraz lekcji wiedzy o społeczeństwie;
2. Akcentować w nauczaniu wartości uniwersalne dla cywilizacji europejskiej: niezbywalne prawa człowieka, demokrację, tolerancję;
3. Odnosić się do aktualnych i historycznych konfliktów etnicznych i religijnych oraz pozwalać uczniom wyrażać swoje opinie na temat. Przy okazji student powinien eliminować postawy i poglądy o zabarwieniu ksenofobicznym, etnocentrycznym, rasistowskim;
4. Stosować metody wspierające efektywną edukację międzykulturową³¹:
 - a. Empatii – sprzyjające wczuwaniu się w sytuację drugiego człowieka: zabawy symulacyjne, odgrywanie ról;
 - b. Odwoływania się do doświadczeń – dyskusja, pogadanka z uczniami na temat ich przeżyć, wydarzeń, w jakich brali udział, odpowiadających omawianemu zagadnieniu;

³⁰ Jest to rozwiązanie zbieżne z przedstawionymi przez badaczy UMCS rekomendacjami zawartymi w raporcie stworzonym na potrzeby projektu: Pankowska D., op.cit., s. 34–37.

³¹ Za: Czerniejewska I., op.cit.

- c. Osobistego kontaktu – organizowanie spotkań, udział w prelekcjach i wykładach z przedstawicielami danej mniejszości w celu empirycznej weryfikacji funkcjonujących stereotypów z rzeczywistością;
 - d. Poszukiwania cech wspólnych, wspólnych korzeni, tworzenia scenariuszy dotyczących przyszłości;
5. Reagować na przejawy uprzedzeń i stereotypów w zachowaniu uczniów w czasie lekcji, przerw i zajęć pozalekcyjnych (np. zwroty w języku potocznym typu: „wycygnąć”, „oszwabić”).

Zagadnienia związane z różnymi aspektami wykonywania zawodu nauczyciela (profesjonalizacja, mobilność, elastyczność zawodowa) znajdują się w programie warsztatów dla studentów prowadzonych przed rozpoczęciem praktyk. W trakcie zajęć w szkołach i placówkach oświatowych praktykant w tym zakresie powinien:

1. Zapoznać się ze środowiskiem pracy w danej szkole i wykazać zaangażowanie we wszechstronne działania kadry pedagogicznej (udział w radach pedagogicznych, szkoleniach);
2. Nawiązać kontakt z instytucjami i organizacjami wspierającymi podnoszenie jakości kształcenia.

Problem indywidualizacji nauczania, jako jedno z kluczowych wyzwań nowoczesnej edukacji, znajdzie się w programie warsztatów organizowanych dla studentów w ramach projektu. W czasie zajęć w szkołach studenci powinni w praktyce wdrożyć swoją wiedzę teoretyczną na ten temat poprzez następujące działania:

1. Podejmowanie indywidualnej pracy z uczniem o specjalnych potrzebach edukacyjnych w ramach zajęć pozalekcyjnych (minimum w wymiarze wyznaczonym w Programie, w rozdziale pt. *Wymiar czasowy praktyk pedagogicznych*);
2. Zwracanie uwagi (w trakcie prowadzonych i współprowadzonych zajęć lekcyjnych) na indywidualne predyspozycje percepcyjne uczniów i dostosowywanie metod i technik dydaktycznych do możliwości wszystkich podopiecznych.

Równie istotne jest zweryfikowanie umiejętności studentów w posługiwaniu się narzędziami ICT i organizowaniu nauczania w systemie

e-learningu. Ich zadania w tym zakresie szczegółowo omówiono w rozdziale *Cele praktyk pedagogicznych i zadania praktykanta*.

Problemem zajmującym bardzo ważne miejsce zarówno w Programie, jak i w całym projekcie jest przeciwdziałanie dyskryminacji ze względu na płeć i zapobieganie stereotypowemu postrzeganiu społecznych ról kobiet i mężczyzn. Podczas warsztatów poprzedzających rozpoczęcie praktyk studenci zostaną przygotowani do wprowadzania do pracy z dziećmi i młodzieżą treści związanych z promocją równości płci. W praktyce będzie się to odnosić do następujących aktywności praktykanta:

1. Selekcjonowania w podręcznikach materiałów i treści, które nie promują stereotypowego przypisywania kobietom i mężczyznom określonych ról społecznych;
2. Zwracania się do uczniów w trakcie lekcji i poza nimi przy użyciu języka wolnego od stereotypów i uprzedzeń;
3. Powstrzymywania się w relacjach z klasą od zachowań różnicujących uczniów i uczennice pod względem płci (proszenie wyłącznie dziewczynki o podlewanie kwiatów, odnoszenie się do cech przypisywanych określonej płci – np. stwierdzenia „nie zachowuj się jak baba”).

Szczegółowe omówienie zadań praktykanta i sposobu ich realizacji podczas zajęć w szkołach znajduje się w rozdziale: *Cele praktyk pedagogicznych i zadania praktykanta*.

Zmiany programowe wynikające z reformy oświaty w zakresie nauczania przedmiotów: język polski, języki obce, wiedza o społeczeństwie

Szczegółowe zapoznanie studentów z założeniami reformy programowej wdrażanej w szkołach od września 2009 roku jest celowe z kilku powodów. Po pierwsze – trzeba wziąć pod uwagę fakt, że studenci przygotowujący się obecnie do roli nauczyciela kształcili się w zupełnie innych realiach – nie będą zatem mieli własnych wyobrażeń na temat sposobu realizacji programu z danego przedmiotu, do których mogliby się odwołać. Po drugie – nowa podstawa programowa w zakresie nauczania języków obcych może być wdrażana na każdym etapie kształcenia począwszy od roku szkolnego 2009/2010, zatem nie można wykluczyć, że uczestnicy praktyk trafią na lekcje do oddziału, gdzie już teraz realizowane są nowe założenia programowe³². Zasadnicze zmiany wprowadzone przez rzezoną reformę w zakresie nauczania języka polskiego oraz wiedzy o społeczeństwie dotyczą przede wszystkim odejścia od utrwalonego w polskiej edukacji schematu powtarzania i rozszerzania na poszczególnych etapach kształcenia całego wykładu z historii literatury, elementów społecznej historii Polski i historii powszechnej. Ponadto nowa podstawa programowa w zakresie języka polskiego kładzie szczególny nacisk na przygotowanie uczniów do obcowania ze słowem pisany, a przez to zachęcanie ich do czytelnictwa i pełnego, świadomego uczestnictwa w kulturze.

Przygotowanie studentów do pracy z uczniami zarówno w oddziałach, w których nauka kontynuowana jest w starym systemie, jak i w objętych już wymogami nowych programów powinno być częścią zajęć

³² *Edukacja przyjazna, skuteczna i nowoczesna*, MEN, http://www.reformaprogramowa.men.gov.pl/images/docs/prezentacja_ramowki.pdf [data dostępu: 03.12.2010].

w ramach bloku specjalizacji pedagogicznej. W czasie praktyk celowe jest jednak zapoznanie się z tą tematyką w sytuacji rzeczywistej konfrontacji założeń teoretycznych z realiami pracy szkolnej. Wprowadzenie uczniów w problematykę zagadnień związanych ze zmianami (zarówno programowymi, jak i formalnymi oraz organizacyjnymi) wynikającymi z reformy nauczania danego przedmiotu powinno spoczywać na opiekunach praktyk. Zaleca się zatem, aby w ramach godzin przeznaczonych na zapoznanie studenta z dokumentacją szkolną i środowiskiem pracy nauczyciela w każdym cyklu praktyk przynajmniej jedna godzina obejmowała wyłącznie problematykę wdrażania założeń reformy w ramach nauczania konkretnego przedmiotu. Kolejna godzina (przynajmniej jedna) powinna zostać poświęcona omówieniu zasad formułowania własnych programów nauczania w świetle uregulowań prawa oświatowego i wymogów reformy programowej, jak również planów dydaktycznych, planów wynikowych czy rozkładów materiału. Jest to tym bardziej uzasadnione, że badania przeprowadzone na potrzeby projektu wykazały, iż po zakończeniu praktyk jedynie 37,2% ankietowanych studentów czuje się na siłach stworzyć autorski program nauczania³³, a sami studenci przyznają, że w trakcie praktyk nie są w wystarczającym stopniu wdrażani w przygotowywanie dokumentacji szkolnej związanej z realizowanym przez nauczyciela programem nauczania³⁴.

Potwierdzenie realizacji tych tematów powinno znaleźć się w dokumentacji praktyk (w harmonogramie praktyk – patrz: załącznik nr 1).

Zakres wiedzy i umiejętności, który powinien zostać przekazany studentowi w czasie praktyk w ramach tej problematyki, obejmuje:

1. Główne założenia reformy dotyczące zmian ram organizacyjnych nauczania przedmiotowego na poszczególnych szczeblach kształcenia;
2. Nowy język formułowania celów nauczania – struktura wymagań ogólnych i szczegółowych w nowej podstawie programowej, umiejętności, w jakie powinien zostać wyposażony uczeń po ukończeniu każdego z etapów kształcenia;

³³ Samujło M., op.cit., s. 38–39.

³⁴ Patrz: wątek *Obecnie funkcjonujący program praktyk ogólnopedagogicznych i metodycznych na naszej uczelni* na stronie Studenckiego Forum Konsultacji: <http://forum.innowacyjne-praktyki.pl/viewforum.php?f=7> [data dostępu: 09.06.2011].

3. Zasady konstruowania autorskich programów nauczania w świetle wymagań nowej podstawy i uregulowań reformy oświatowej, zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 6 stycznia 2009 r. w sprawie dopuszczania do użytku szkolnego programów wychowania przedszkolnego, programów nauczania i podręczników oraz cofania dopuszczenia (Dz. U. 2009 nr 4 poz. 17), reguły budowania planów wynikowych, rozkładów materiału, planów dydaktycznych;
4. Zasady doboru podręczników, lektur i zagadnień realizowanych w indywidualnym planie rozkładu materiału.

Założenia reformy, przede wszystkim w zakresie nowego sposobu formułowania celów nauczania, powinny być uwzględniane także przy konstruowaniu przez uczestników praktyk konspektów lekcji, a następnie omawianiu ich z opiekunem³⁵.

³⁵ Zaleca się zapoznanie studentów z właściwym tekstem podstawy programowej w ramach nauczanego przez nich przedmiotu. Celowe wydaje się odesłanie studentów do wersji opatrzonej komentarzami i wskazówkami metodycznymi, a udostępnionej przez Ministerstwo Edukacji Narodowej na stronach:

<http://www.reformaprogramowa.men.gov.pl/ksztalcenie-ogolne/podstawa-programowa/jezyk-polski> (dla języka polskiego);

<http://www.reformaprogramowa.men.gov.pl/ksztalcenie-ogolne/podstawa-programowa/jezyki-obce> (dla języków obcych);

<http://www.reformaprogramowa.men.gov.pl/ksztalcenie-ogolne/podstawa-programowa/edukacja-histeryczna-i-obywatelska> (dla wiedzy o społeczeństwie).

Sylwetka nauczyciela przyszłości

Specyfiką zawodu nauczyciela jest brak jasno sprecyzowanych kryteriów określających zakres wiedzy i umiejętności koniecznych do wykonywania tej profesji oraz w pełni obiektywnych sposobów ich pomiaru. Formułowanie wobec kandydatów do wykonywania tego zawodu ścisłego katalogu cech osobowości i kompetencji niezbędnych do wypełniania roli nauczyciela we współczesnej szkole, a tym bardziej regulowanie w sposób prawny kwestii związanych z weryfikacją tych atrybutów, staje się zatem kwestią wątpliwą, co jest wyraźnie artykułowane w pracach naukowych poświęconych tej tematyce³⁶. Autorzy niniejszego Programu przyjęli zatem następujące założenie: w celu realizacji podstawowego zadania szkół – przekazywania uczniom wiedzy i umiejętności pozwalających im na sprawne i skuteczne funkcjonowanie w realiach współczesnego społeczeństwa – nauczyciele muszą legitymować się określonymi cechami osobowości i konkretnymi kompetencjami – dydaktycznymi, wychowawczymi, językowymi, informatycznymi. Stopień posiadania czy opanowania poszczególnych cech będzie różny w przypadku każdego nauczyciela. Ich wykształcenie czy doskonalenie również nie jest nigdy jednorazowym i permanentnym efektem wyłącznie odebranego wykształcenia czy naturalnym rezultatem zdobywanych doświadczeń – to proces przebiegający ciągle, ustawicznie w toku całej aktywności zawodowej, którego pozytywne rezultaty niemal zawsze są wprost proporcjonalne do indywidualnego zaangażowania nauczyciela we własny rozwój osobowościowy, intelektualny i kompetencyjny³⁷. Trudno zatem oczekiwać, że program studiów pedagogicznych czy też program praktyk zawodowych pozwoli studentom na rozwój pełnego wachlarza umiejętności dydaktycznych i wychowawczych oraz wyposaży ich w cały zakres atrybutów psychologiczno-osobowościowych skutecznego nauczyciela. Jednym z celów Programu jest natomiast określenie, zweryfi-

³⁶ Day Ch., *Rozwój zawodowy nauczycieli* (przeł. Joanna Michalak), wstęp i red. naukowa Lewowicki T., GWP, Gdańsk 2005; Kwaśnica R., *Wprowadzenie do myślenia. O wspomaganiu nauczycieli w rozwoju*, Wrocławska Oficyna Nauczycielska, Wrocław 1994; Śliwerski B., *Nauczyciel jako zawód*, wystąpienie w czasie I Kongresu Zarządzania oświatą, OSKKO (Łódź, 27–29.09.2006).

³⁷ Kwaśnica R., op.cit.; Śliwerski B., op.cit.

kowanie, oraz ocena skali i zakresu kompetencji studenta. Dzięki temu możliwe stanie się zdefiniowanie obszarów wymagających od studenta wzmożonego wysiłku samokształceniowego i samodoskonalącego (jeśli zdecyduje się on na podjęcie kariery nauczycielskiej), a w ostateczności – określenie skrajnej sytuacji, w której całkowity brak pewnych istotnych predyspozycji dyskwalifikuje kandydata do pracy w oświacie. W dokonaniu tej oceny ma pomóc arkusz oceny kompetencji nauczycielskich uczestnika praktyk (załącznik nr 4) wypełniany po zakończeniu zajęć w szkołach przez opiekuna i studenta, dotyczący stopnia wykazanych w trakcie programu zdolności, umiejętności, talentów.

Definiując zestaw kompetencji kluczowych dla zawodu nauczyciela, autorzy oparli się na Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dn. 7 września 2004 r.³⁸, które określa zespół niezbędnych umiejętności, kształconych i weryfikowanych w toku przygotowania zawodowego nauczycieli. Na potrzeby niniejszego Programu dokonano uszczegółowienia i ukonkretnienia tych kategorii. Zgodnie z wynikami badań i analiz przeprowadzonych na potrzeby projektu, twórcy programu skupili się szczególnie na zagadnieniach związanych z wychowawczymi, moralnymi oraz autorefleksyjnymi kompetencjami praktykanta, jako tymi, które mogą mieć szczególne znaczenie w pracy z uczniem i które w dużym stopniu mogą determinować efektywność wszystkich innych działań zawodowych przyszłych nauczycieli³⁹.

W trakcie praktyk pedagogicznych studenci będą zobligowani do wykazania się umiejętnościami w następujących zakresach:

1. Dydaktycznym – skuteczne przekazywanie wiedzy przedmiotowej, budowanie w uczniach zainteresowania tematem i chęci samokształcenia, zapoznavanie uczniów z podstawami aparatu naukowego w ramach określonej dziedziny, który następnie pozwoli im na samodzielne pozyskiwanie informacji, ich krytyczną analizę i przetwarzanie;
2. Wychowawczym i społecznym – rozpoznawanie potrzeb uczniów i uwzględnianie ich w działalności wychowawczej oraz dydak-

³⁸ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dn. 7 września 2004 roku w sprawie standardów kształcenia nauczycieli (Dz. U. nr 207, poz. 2110).

³⁹ Zob. Pankowska D., op.cit., s. 73–79.

tycznej, reagowanie w sytuacjach konfliktowych z uczniami oraz między uczniami, kształcenie w uczniach postaw prospołecznych, przygotowywanie ich do podejmowania użytecznych ról w społeczeństwie oraz funkcjonowania w nim w sposób zaangażowany, wartościowy i efektywny;

3. Moralnym – stosowanie etyki zawodowej w relacjach z uczniami i środowiskiem zawodowym (zachowanie obiektywizmu, sprawiedliwości i odpowiedzialności w sytuacjach szkolnych), kształtowanie poprzez przykład oraz przekazywane treści nauczania pożądanych i akceptowanych społecznie norm i postaw;
4. Kreatywnym – zdolności do samokształcenia i doskonalenia zawodowego, innowacyjności procesu oświatowego, elastyczności działania w sytuacjach niestandardowych;
5. Prakseologicznym – planowanie i realizacja przebiegu lekcji, systematyczność i rzetelność prowadzenia dokumentacji szkolnej, ewaluacja oraz ocena pracy uczniów;
6. Komunikacyjnym – budowanie relacji z klasą i poszczególnymi uczniami, nawiązywanie kontaktów w środowisku zawodowym, zachowań werbalnych i pozawerbalnych w toku działań edukacyjnych (stopień okazywanej empatii, niewerbalne przekazywanie komunikatów), odczytywanie i interpretowanie zachowań werbalnych i pozawerbalnych;
7. Informacyjno-medialnym – posługiwanie się multimedialnymi środkami dydaktycznymi, biegłość w obsłudze dziennika elektronicznego, tablicy interaktywnej, kreowanie scenariusza lekcji przy wykorzystaniu ICT;
8. Językowym – sposób posługiwania się językiem polskim – operowanie językiem specjalistycznym danej dziedziny na poziomie dostosowanym do odbiorcy, kultura i styl języka;
9. Badawczym i diagnostycznym – umiejętności związane z samodzielnym podejmowaniem badań pedagogicznych o różnym charakterze (socjometrycznych, obserwacyjnych, ankietowych) oraz zdolność do ich analizy i interpretacji;
10. Autorefleksyjnym i autoewaluacyjnym – prowadzenie systematycznej i rzetelnej refleksji nad własną pracą dydaktyczną i wy-

chowawczą, krytyczna analiza efektów nauczania na bazie monitoringu wyników uczniów, a na podstawie formułowanych wniosków – podejmowanie działań autokreacyjnych i samodoskonalących.

Ocena wymienionych predyspozycji i umiejętności w przypadku każdego z uczestników programu (formularz zamieszczony w załączniku nr 4) będzie dokonywana przez opiekuna praktyk po ich zakończeniu. Ten sam formularz, jako arkusz samooceny, będzie wypełniał student. Diagnoza zakresu posiadanych kompetencji powinna mieć wpływ na końcową ocenę praktyk. Jednak w większym stopniu powinna wskazywać studentowi – przyszłemu nauczycielowi – obszary i dziedziny, w których musi on kontynuować wysiłki samodoskonalące i samokształceniowe, jeśli chce w przyszłości realizować się poprzez pracę w oświacie. W tym celu dla studentów przygotowano schemat działań doskonalących kompetencje zawodowe (załącznik nr 5), ściśle powiązany z arkuszem samooceny. Student, po zakończeniu praktyk i zdiagnozowaniu obszarów, w jakich musi doskonalić swoje kompetencje zawodowe (najpierw samodzielnie, a następnie w konfrontacji z opinią opiekuna praktyk), powinien ująć w zaproponowanym schemacie plan konkretnych kroków, które podejmie, aby zwiększyć swoje umiejętności we wskazanej dziedzinie działalności nauczycielskiej.

Cele praktyk pedagogicznych i zadania praktykanta

Praktykę pedagogiczną uznaje się za nieodzowną część procesu kształcenia przyszłych nauczycieli, dlatego też celem *Programu Praktyk Pedagogicznych* jest wprowadzenie studentów w realia funkcjonowania szkoły oraz pracy dydaktycznej i wychowawczej nauczyciela. Obowiązkowe praktyki pedagogiczne stanowią ostatnią przed podjęciem pracy w placówce oświatowej weryfikację predyspozycji studenta do zawodu nauczyciela. Ich głównym i zasadniczym celem jest zatem przygotowanie studentów do podjęcia pracy w różnych typach szkół (poprzez zdobycie umiejętności zawodowych połączone z wykształceniem odpowiedzialności za samorozwój oraz przestrzeganie zasad etyki zawodowej). Praktyki będą nakierowane przede wszystkim na wdrażanie innowacyjnych założeń wymienionych w rozdziale *Innowacyjność Programu Praktyk Pedagogicznych*, a więc na: indywidualizację procesu nauczania, europeizację i międzykulturowość edukacji, przygotowanie do profesjonalnego budowania nowoczesnego warsztatu pracy nauczyciela.

Praktyki pedagogiczne dla uczestników studiów licencjackich będą się odbywać w trzech cyklach (po zakończeniu zajęć dydaktycznych na II, IV i V semestrze studiów) – na pierwszym roku w formule praktyki ogólnopedagogicznej, na drugim roku i w trakcie trzeciego – praktyki specjalnościowej (w ramach dwóch przedmiotów nauczania). Szczegółowa charakterystyka każdego cyklu znajduje się w rozdziale *Wymiar czasowy praktyk pedagogicznych*. Dla zadań praktykanta na poszczególnych etapach programu musi mieć kluczowe znaczenie zakres uprawnień i wiedzy pedagogicznej, jakimi jest on w stanie wykazać się po pierwszym i drugim roku kształcenia, oraz specyfika praktyk ogólnopedagogicznych i specjalnościowych.

Dla praktyki ogólnopedagogicznej dominującą formą aktywności studenta będzie asystentura w działaniach nauczyciela-opiekuna oraz ich obserwacja. Zainteresowania studenta powinny się przy tym skupiać na psychologiczno-pedagogicznych aspektach pracy nauczyciela i zadaniach związanych z pełnieniem roli wychowawcy klasy.

W trakcie praktyk specjalnościowych (w ramach dwóch przedmiotów nauczania) student będzie już wyposażony w wiedzę i kwalifikacje wystarczające do podejmowania przez niego samodzielnych działań w obrębie nauczania i metodyki wybranego przedmiotu (języka polskiego, języka rosyjskiego, języka angielskiego i WOS). Nie jest wskazane, aby jego zadania w tym cyklu zajęć praktycznych ograniczały się do działań o wyłącznie metodycznym charakterze – powinny uwzględniać w równym stopniu zadania wychowawcze (jest to jedno z podstawowych założeń projektu). Dwa etapów praktyk (po II roku studiów i w trakcie III roku) nie określa się wyłącznie mianem *praktyk metodycznych*, lecz stosuje się bardziej ogólne pojęcie – *praktyki specjalnościowe* (przygotowujące zarówno do roli nauczyciela wybranego przedmiotu, jak i do zadań nauczyciela-wychowawcy)⁴⁰.

Nie zaleca się zatem zamykania aktywności praktykanta w ścisłych ramach wyłącznie obserwacyjno-asystenckiego charakteru praktyki ogólnopedagogicznej i wyłącznie metodycznego charakteru jego działań w czasie praktyki specjalnościowej. Jak słusznie zauważa w przywoływanym już raporcie Dorota Pankowska, narzuca to opiekunowi i studentowi ścisły charakter zadań i rodzaje aktywności bez uwzględnienia faktycznego przygotowania studenta do realizacji określonych zadań zawodowych⁴¹. Wypacza także obraz rzeczywistej, złożonej i wieloaspektowej działalności nauczyciela w jej codziennym, praktycznym wymiarze, z jaką powinny zapoznawać praktykanta zajęcia w szkołach. Uwzględniając zatem specyfikę i najważniejsze założenia każdego etapu praktyk oraz ograniczenia i zakres przygotowania merytorycznego studenta na poszczególnych szczeblach kształcenia, zaleca się włączanie zadań o różnym charakterze i różnej tematyce w działania studenta w każdym cyklu zajęć w szkołach. Jak za-

⁴⁰ Także studenci wypowiadający się w ramach Studenckiego Forum Konsultacji postulowali zwiększenie wagi i zakresu zadań o charakterze wychowawczym, jakie będą realizowane podczas praktyk i nieograniczanie ich wyłącznie do praktyki ogólnopedagogicznej. Wskazywali przy tym na znaczenie gruntownego przygotowania nauczycieli w zakresie umiejętności wychowawczych, wobec pojawiających się coraz trudniejszych problemów emocjonalnych i psychologicznych współczesnych uczniów. Patrz: różne wątki w ramach tematu *Wstępna wersja nowego programu praktyk pedagogicznych – opinie, refleksje, rekomendacje, sugestie* na internetowej stronie Studenckiego Forum Konsultacji, <http://forum.innowacyjne-praktyki.pl/viewforum.php?f=8> [data dostępu: 09.06.2011].

⁴¹ Pankowska D., op.cit., s. 19–20.

uważa dr Pankowska w swoim raporcie: *Zróżnicowanie zadań, poza tym, że umożliwia rozwijanie szerszego wachlarza umiejętności, przeciwdziała monotonii, pobudza ciekawość, stwarza większą szansę na dostosowanie zadań do indywidualnych potrzeb i predyspozycji studentów, a tym samym zwiększa ich motywację i zaangażowanie*⁴².

Aby stopień osiągnięcia celów praktyk stał się wskaźnikiem mierzalnym, w niniejszym Programie powiązано szczegółowe cele praktyk z zadaniami i obowiązkami praktykanta. W przygotowanym pod tym kątem narzędziu oceny stopnia realizacji założeń programu przez studenta w czasie praktyk, jakim jest zaproponowana poniżej tabela celów i zadań, uwzględniono także rodzaj praktyki, w czasie której dane zadanie powinno być realizowane (praktyka ogólnopedagogiczna, specjalnościowa bądź każda z nich).

Twórcy niniejszego Programu zgadzają się z autorami rekomendacji zawartych w raportach z badań przeprowadzonych na potrzeby projektu – efektywne osiągnięcie celów Programu oraz stworzenie praktykantom optymalnych warunków do realizacji przypisanych im zadań będzie możliwe wyłącznie w przypadku uzgodnienia przez studenta i nauczyciela-opiekuna (w porozumieniu z koordynatorem-metodykiem z ramienia uczelni) zwanego katalogu zadań praktykanta możliwych do przeprowadzenia w ramach praktyk w określonym cyklu, w danej placówce oświatowej⁴³.

Przed rozpoczęciem każdego etapu praktyk opiekun praktyk oraz student powinni wybrać spośród zadań wymienionych w poniższej tabeli te, które w danym cyklu zajęć w szkołach praktykant wykona jako obowiązkowe i takie, których realizacja będzie dla niego fakultatywna. Wyłącznie te zadania będą podlegać ocenie. Wyznaczając katalog zadań praktykanta w poszczególnych kategoriach (obligatoryjnych i fakultatywnych), powinno się brać pod uwagę ich odmienny stopień trudności i tak skomponować zestaw, aby znalazły się w nim zróżnicowane zadania odpowiadające ambicjom i możliwościom studenta. Ustalenia te powinny uzyskać akceptację koordynatora-metodyka z ramienia uczelni.

⁴² Ibidem, s. 59.

⁴³ Pankowska D., op.cit., s. 34–35.

Zgodnie z opisanymi poniżej kryteriami, po zakończeniu programu praktyk powinien zostać oceniony zakres zrealizowanych celów i założeń programu w odniesieniu do każdego z uczestniczących w nim studentów (wspólnie przez studenta i opiekuna praktyki). Zaproponowane rozwiązanie – ocena realizacji poszczególnych założeń Programu w skali punktowej od 1 (minimalny zakres realizacji) do 5 (optymalny zakres realizacji), a następnie wyliczenie średniej uzyskanych punktów – pozwala na wymierne określenie końcowego efektu odbytych przez studenta praktyk i może stać się podstawą do wystawienia finalnej oceny praktyk, odpowiadającej faktycznym osiągnięciom studenta, jakimi wykazał się on w trakcie pracy w szkole.

Cele PPP	Zadania praktykanta	Cykl praktyk, którego dotyczy	Zakres realizacji*
zapoznanie studenta z zasadami organizacji szkoły	zapoznanie się z dokumentacją regulującą funkcjonowanie szkoły (statut, program wychowawczy, wewnętrzny system oceniania, roczny plan pracy, tygodniowy plan zajęć, przepisy BHP)	ogólnopedagogiczna specjalnościowa	
	obserwacja pracy podstawowych jednostek funkcjonujących w ramach placówki szkolnej (świetlica, biblioteka, pedagog szkolny)	ogólnopedagogiczna specjalnościowa	
	pomoc w opiece nad dziećmi w świetlicy szkolnej – organizacja świetlicowych zajęć edukacyjnych	ogólnopedagogiczna specjalnościowa	
	opracowanie bibliografii do projektowanej przez studenta (lub zaproponowanej przez opiekuna) lekcji, zaplanowanie sposobu wykorzystania dostępnego księgozbioru szkolnego w jej trakcie	ogólnopedagogiczna specjalnościowa	

przygotowanie studenta do samodzielnego planowania, realizowania i dokumentowania pracy wychowawczej oraz dydaktycznej	zapoznanie się z bazą dydaktyczną szkoły – dostępnymi pomocami naukowymi, sprzętem audio-wideo, zapleczem technicznym w zakresie narzędzi ICT	ogólnopedagogiczna specjalnościowa
	obserwowanie lekcji prowadzonych przez opiekuna praktyk i innych nauczycieli zatrudnionych w placówce, w której realizowane są praktyki	ogólnopedagogiczna specjalnościowa
	omawianie obserwowanych lekcji pod względem organizacji, przebiegu i realizacji założonych celów dydaktycznych i wychowawczych	ogólnopedagogiczna specjalnościowa
	samodzielne przygotowanie pomocy dydaktycznych do zajęć wychowawczych lub przedmiotowych (prezentacja multimedialna, wybór tekstów, autorskie zadanie itp.)	ogólnopedagogiczna specjalnościowa
	analiza prowadzonych i współprowadzonych lekcji z nauczycielem-opiekunem lub innymi obserwatorami tych zajęć (pozostali nauczyciele, metodyk, dyrektor)	specjalnościowa
	przygotowanie konspektów, scenariuszy lub planów do prowadzonych przez siebie lekcji oraz omówienie ich z opiekunem	specjalnościowa
	prowadzenie lub współprowadzenie zajęć lekcyjnych i pozalekcyjnych z uczniami; pomoc nauczycielowi w prowadzeniu dokumentacji szkolnej	specjalnościowa

	<p>pomoc uczniom wykazującym trudności w nauce (w ramach zajęć pozalekcyjnych)</p> <p>przygotowanie zarysu planu wynikowego, rozkładu materiału, planu dydaktycznego</p>	<p>ogólnopedagogiczna specjalnościowa</p> <p>specjalnościowa</p>	
<p>przygotowanie studenta do nauczania wybranego przedmiotu specjalistycznego</p>	<p>przestudiowanie podstawy programowej wybranego przedmiotu nauczania</p> <p>opanowanie i stosowanie metodyki nauczania właściwej dla specyfiki wybranego przedmiotu</p> <p>posługiwanie się środkami dydaktycznymi w sposób adekwatny do specyfiki przedmiotu i możliwości oraz zainteresowań uczniów</p> <p>prowadzenie zajęć w ramach wybranej specjalności, z uwzględnieniem metod i środków optymalnych dla nauczania tego przedmiotu</p>	<p>ogólnopedagogiczna specjalnościowa</p> <p>specjalnościowa</p> <p>specjalnościowa</p> <p>specjalnościowa</p>	
<p>przygotowanie studenta do prowadzenia samodzielnych badań pedagogicznych</p>	<p>przeprowadzenie wśród uczniów badań ankietowych na uzgodniony z opiekunem temat oraz sformułowanie wniosków z tych badań w formie raportu</p> <p>przeprowadzenie w wybranej klasie badania socjometrycznego i sformułowanie wniosków z tego badania w postaci raportu</p>	<p>specjalnościowa</p> <p>specjalnościowa</p>	

	<p>przeprowadzenie analizy przypadku wybranego ucznia o specjalnych potrzebach edukacyjnych i zaplanowanie dla niego działań edukacyjnych i wychowawczych</p>	specjalnościowa
<p>zapoznanie studenta z wymogami innowacyjnej edukacji</p>	<p>wprowadzanie przez praktykanta w zakres realizowanego materiału edukacji europejskiej, regionalnej i międzykulturowej</p> <p>zwalczanie stereotypów wynikających z płci, wieku, rasy, narodowości, religii, orientacji seksualnej w relacjach z uczniami, w promowanych postawach i przekazywanych treściach</p> <p>zapoznanie się z zasadami i możliwościami nauczania w systemie zdalnym (e-learningu) – przeprowadzenie analizy szkolnej infrastruktury technicznej i zaplanowanie fragmentu zajęć z wykorzystaniem dostępnego sprzętu informatycznego</p> <p>samodzielne przygotowanie materiału edukacyjnego o charakterze multimedialnym na potrzeby lekcji</p> <p>stosowanie w prowadzonych i współprowadzonych zajęciach narzędzi ICT w sposób adekwatny do specyfiki przedmiotu i odpowiadający możliwościom uczniów</p>	<p>specjalnościowa</p> <p>ogólnopedagogiczna specjalnościowa</p> <p>ogólnopedagogiczna specjalnościowa</p> <p>ogólnopedagogiczna specjalnościowa</p> <p>specjalnościowa</p>

<p>nabycie przez studenta umiejętności analizy efektów swojej pracy i autorefleksji nad własną działalnością nauczycielską</p>	<p>przygotowywanie i rzetelna ocena testów wiedzy oraz umiejętności uczniów; wyciągnięcie na tej podstawie konstruktywnych wniosków na temat własnych działań dydaktycznych</p> <p>przeprowadzanie autoanalizy przebiegu praktyk, wypełnianie formularzy uznanych w Programie za obligatoryjne dla studenta</p> <p>aktywny udział w regularnych spotkaniach z opiekunem praktyk mających na celu omówienie przebiegu i efektów praktyk zawodowych</p>	<p>specjalnościowa</p> <p>ogólnopedagogiczna specjalnościowa</p> <p>ogólnopedagogiczna specjalnościowa</p>	
<p>kształcenie odpowiedzialności za samorozwój i nawyku ustawicznego doskonalenia zawodowego</p>	<p>poszerzanie wiedzy i kompetencji, udział szkoleniach organizowanych dla nauczycieli w szkole</p> <p>zapoznanie się z ofertą doskonalenia zawodowego nauczycieli w regionie</p> <p>nawiązanie kontaktu z metodykiem nauczanego przedmiotu</p>	<p>ogólnopedagogiczna specjalnościowa</p> <p>ogólnopedagogiczna specjalnościowa</p> <p>ogólnopedagogiczna specjalnościowa</p>	

*Oceniany po zakończeniu praktyk przez opiekuna w skali od 1 do 5, gdzie 1 to zakres minimalny, a 5 – zakres optymalny.

Tabela została dołączona do Programu jako oddzielny załącznik (nr 6).

Zadania opiekuna praktyk

Najważniejszym, obok studenta-praktykanta, elementem mechanizmu praktyk pedagogicznych jest nauczyciel-opiekun z ramienia placówki oświatowej, w której student odbywa praktykę pedagogiczną. Głównym obowiązkiem opiekuna jest sprawowanie nadzoru nad realizacją zadań powierzonych praktykantowi. Wszelkie samodzielne działania praktykanta w sferze pracy dydaktycznej i wychowawczej z młodzieżą powinny zawsze przebiegać pod kontrolą opiekuna praktyk.

Kreśląc sylwetkę wzorowego opiekuna praktyk, należy wziąć pod uwagę zdanie studentów PWSZ im. Szymona Szymonowica w Zamościu i wyciągnąć wnioski z ich doświadczeń ze współpracy z nauczycielami-opiekunami w czasie praktyk w szkołach. Praktykanci wypowiadający się w ramach Studenckiego Forum Konsultacji za największe wady opiekunów praktyk uznali zachowawczość i konserwatyzm w prowadzeniu lekcji oraz hołdowanie wypróbowanym od lat schematom, zamiast modernizowania warsztatu nauczycielskiego i podejmowania prób innowacyjnego, nowatorskiego realizowania tematów zajęć. Co więcej, część opiekunów narzucała studentom swoje metody prowadzenia lekcji, zniechęcając ich do wykazywania jakiegokolwiek inwencji i inicjatywy w realizacji zajęć. Studenci opisywali także przypadki, w których nauczyciel nie umożliwiał lub wręcz nie zezwalał praktykantowi na zapoznanie się z pełną dokumentacją szkolną, na udział w radach pedagogicznych czy zebraniach z rodzicami (w sytuacji nieuzasadnionej konkretnym powodem – np. omawianiem na radzie pedagogicznej spraw objętych ochroną danych osobowych). W jednym ze skrajnych przypadków opiekun nie wprowadził studenta do pokoju nauczycielskiego i nie przedstawił kadrze pedagogicznej. Z kolei najbardziej konstruktywny wpływ na przygotowanie zawodowe studentów mieli ci opiekunowie, którzy stawiali przed praktykantami wysokie wymagania, pozostawiając im jednocześnie dużą samodzielność w działaniach z uczniami. Studenci najbardziej doceniają opiekunów pozwalających na wypracowywanie własnych metod pracy i budowanie relacji z dziećmi i młodzieżą. Jednocześnie wysoko cenioną cechą opiekuna jest umiejętność udzielania rzeczowej, szczegółowej infor-

macji zwrotnej na temat działań praktykanta – zarówno jego sukcesów, jak i popełnianych błędów. Wśród atrybutów znamionujących doskonałego opiekuna praktyk studenci wskazują także przykładanie wagi do działań wychowawczych i przekazywanie wiedzy na ten temat praktykantowi, szczerze zainteresowanie sprawami uczniów oraz pracą studenta – empatię i zaangażowanie w wykonywane obowiązki, partnerstwo w relacjach zawodowych z praktykantem (nie traktowanie go „z góry”, protekcjonalnie, lecz z szacunkiem i poważaniem)⁴⁴. Tak sformułowane sugestie, uwagi i postulaty studentów zostały uwzględnione w katalogu zadań wyznaczonych w Programie dla opiekunów praktyk. Powinny one także stać się przedmiotem refleksji nauczycieli-opiekunów praktyk biorących udział w niniejszym projekcie.

Warunkiem efektywności praktyk jest również ich odpowiednie przygotowanie i zaplanowanie oraz zapewnienie harmonijnej kooperacji pomiędzy wszystkimi uczestnikami zaangażowanymi w realizację Programu. Tymczasem problem braku współpracy pomiędzy nauczycielami-opiekunami a metodykami lub koordynatorami praktyk z ramienia uczelni jest wyraźnie sygnalizowany w wynikach badań przeprowadzanych na potrzeby projektu. Aż 40% ankietowanych opiekunów nie kontaktowało się z opiekunem praktyki z ramienia uczelni ani przed rozpoczęciem praktyk, ani w ich trakcie⁴⁵. Brak takiego kontaktu w wielu przypadkach może wpływać negatywnie na przebieg praktyk, jeśli zakresy zadań studenta i opiekuna oraz sposoby ich realizacji w czasie zajęć szkolnych nie są wystarczająco jasno i precyzyjnie wyjaśnione. Utrudnia to też rzetelną ocenę pracy studenta przez osobę z ramienia uczelni odpowiedzialną za zaliczenie praktyk, a pozbawioną bezpośredniej informacji od opiekuna praktyk (poza formalną dokumentacją) na temat osiągnięć i braków studenta. Jeszcze przed rozpoczęciem zajęć studentów w szkołach nauczycielom-opiekunom zaleca się zatem:

1. Dokładne zapoznanie się z treścią *Programu Praktyk Pedagogicznych*;

⁴⁴ Patrz: wątek: *Twoja opinia / ocena szkolnego opiekuna praktyk* na internetowej stronie Studenckiego Forum Konsultacji, <http://forum.innowacyjne-praktyki.pl/viewtopic.php?f=7&t=12> [data dostępu: 10.06.2011].

⁴⁵ Samujło M., op.cit., s. 51.

2. Nawiązanie kontaktu z koordynatorem praktyk z ramienia uczelni w celu wyjaśnienia ewentualnych wątpliwości dotyczących wdrażania Programu w czasie zajęć w szkołach;
3. Zaplanowanie z praktykantem harmonogramu praktyk;
4. Ustalenie, zgodnie z zasadami przedstawionymi w Programie (w rozdziale *Cele praktyk pedagogicznych i zadania praktykanta*), zakresu zadań praktykanta i kryteriów oceny ich realizacji.

Ponadto nauczyciel-opiekun studenta zobowiązany jest do:

1. Merytorycznego przygotowania się z zakresu założeń wdrażanego *Programu Praktyk Pedagogicznych*;
2. W toku zajęć w szkole – wyznaczania zakresu obowiązków praktykanta;
3. Informowania go o celach i zasadach odbywania praktyki pedagogicznej;
4. Systematycznego i rzetelnego monitorowania jej przebiegu oraz sposobu realizowania przez studenta wszystkich założeń Programu;
5. Wprowadzenia studenta praktykanta w system pracy konkretnej placówki oświatowej, udostępnienia mu podstawowej dokumentacji szkolnej, zapoznania z polityką szkoły dotyczącą poszczególnych dziedzin jej funkcjonowania;
6. Zapoznania podopiecznego z formami oraz treścią współpracy z rodzicami uczniów, a także z radą rodziców (poprzez umożliwienie uczestnictwa w zebraniach rodzicielskich);
7. Sprawowania merytorycznej kontroli nad przebiegiem praktyki, udzielania studentowi wskazówek oraz rad dotyczących praktyki wychowawczej i pedagogicznej;
8. Obserwowania wszystkich zajęć prowadzonych i współprowadzonych przez praktykanta;
9. Oceniania merytorycznego i formalnego akceptowania przedstawianych przez studenta konspektów, scenariuszy i planów przebiegu lekcji;
10. Omawiania z praktykantem zarówno obserwowanych przez niego, jak i samodzielnie prowadzonych zajęć dydaktycznych;

11. Umożliwienia praktykantowi udziału w zajęciach pozalekcyjnych oraz samodzielnego ich przygotowania;
12. Prowadzenia dokumentacji praktyk, zgodnie z regulacjami przyjętymi w Programie;
13. Sporządzania oceny opisowej prowadzonych przez studenta lekcji oraz wykazanych przez niego umiejętności dydaktycznych i wykonawczych (zgodnie z przyjętym w Programie modelem w oparciu o przygotowane formularze).

Zadania dyrektora placówki oświatowej, w której student odbywa praktyki

Zarówno działania praktykanta, jak i nauczyciela-opiekuna powinny być nadzorowane przez dyrektora placówki oświatowej, w której odbywają się praktyki. W praktyce działania te (o przede wszystkim charakterze kontrolnym) powinny polegać na:

1. Zatwierdzeniu harmonogramu zajęć studenta w danej placówce;
2. Zatwierdzeniu dokumentacji dotyczącej oceny pracy praktykanta;
3. Możliwości udziału (w charakterze obserwatora) w lekcjach współprowadzonych i prowadzonych przez praktykanta oraz formułowania własnych sugestii dotyczących oceny jego pracy w danej placówce oświatowej;
4. Rozstrzygnięciu potencjalnych nieporozumień, jakie mogą wystąpić pomiędzy praktykantem a opiekunem.

Dyrektor placówki oświatowej, decydując się na udział w Programie Praktyk, bierze także na siebie obowiązek wprowadzenia studenta w zagadnienia związane z funkcjonowaniem szkoły w aspekcie administracyjnym oraz prowadzeniem nadzoru pedagogicznego. Dyrektor szkoły powinien zatem zadbać o to, aby student poznał zasady:

1. Administrowania placówką (źródła finansowania poszczególnych działań oświatowych, rozliczanie płac nauczycieli, warunki ich zatrudniania), które bezpośrednio mają wpływ na pracę kadry pedagogicznej szkoły;
2. Funkcjonowania zewnętrznego nadzoru pedagogicznego i przeprowadzania w szkole wizytacji z ramienia kuratorium oświaty;
3. Działania wewnątrzszkolnego systemu nadzoru pedagogicznego i przeprowadzania przez dyrektora hospitacji lekcji nauczycieli zatrudnionych w placówce.

Kwestie te mogą zostać zaprezentowane i przybliżone studentowi zarówno przez samego dyrektora szkoły, jak i wskazanego przez niego pracownika placówki oświatowej (w tym nauczyciela-opiekuna praktyk).

Zadania i obowiązki koordynatora-metodyka z ramienia PWSZ w Zamościu

Koordynator-metodyk z ramienia szkoły wyższej jest odpowiedzialny za dydaktyczne kierowanie praktykami pedagogicznymi przydzielonych mu studentów oraz nadzorowanie ze strony PWSZ w Zamościu prawidłowego przebiegu współpracy z placówkami oświatowymi biorącymi udział w Programie i z poszczególnymi nauczycielami-opiekunami praktyk.

Pierwszym i obligatoryjnym zadaniem koordynatora z ramienia uczelni powinno być nawiązanie kontaktu (np. drogą telefoniczną lub mailową) z każdym z nauczycieli-opiekunów i określenie zasad dalszej współpracy. Badania przeprowadzone na potrzeby projektu wyraźnie wskazują, że koordynatorzy z ramienia uczelni bardzo rzadko podejmują z własnej inicjatywy komunikację z opiekunami praktyk w szkołach – aż 54% opiekunów praktyki ogólnopedagogicznej i 59% opiekunów praktyk metodycznych nie miało kontaktu z uczelnianym koordynatorem praktyk pedagogicznych⁴⁶. Tymczasem, jak wskazuje autorka raportu dotyczącego praktycznego przygotowania do zawodu nauczyciela – Dorota Pankowska, kontakt taki jest wyjątkowo istotny na każdym etapie praktyk. Przed ich rozpoczęciem pozwala zapoznać opiekuna z zasadami realizacji programu, w trakcie praktyk umożliwia wyjaśnienie ewentualnych wątpliwości, po zakończeniu zajęć w szkołach jest szansą na zebranie wiarygodnej i obszernej informacji na temat pracy studenta⁴⁷.

Do zadań koordynatora praktyk z ramienia uczelni należy zatem przede wszystkim:

1. Przygotowanie studentów-praktykantów do realizacji programu szkolnych praktyk pedagogicznych, przy czym w zakresie przekazywanej wiedzy merytorycznej należy włączyć zagadnienia poruszane podczas organizowanych w ramach projektu warsztatów;

⁴⁶ Ibidem, s. 52.

⁴⁷ Pankowska D., op.cit., s. 35.

2. Zorganizowanie przed rozpoczęciem praktyk spotkania informacyjnego dla studentów, w czasie którego zostaną przekazane szczegółowe informacje na temat wymaganej dokumentacji praktyk, praw, zadań i obowiązków praktykanta, zasad relacji pomiędzy praktykantem, opiekunem praktyk a koordynatorem uczelnianym itd.⁴⁸;
3. Nawiązanie przed rozpoczęciem praktyk kontaktu osobistego, telefonicznego lub elektronicznego ze wszystkimi opiekunami praktyk w celu omówienia zasad współpracy i sposobu realizacji praktyk w szkołach;
4. Czuwanie nad właściwym przebiegiem praktyk, udzielanie niezbędnych instrukcji zarówno opiekunom, jak i studentom w trakcie wyznaczonych dyżurów / konsultacji;
5. Obserwowanie zajęć prowadzonych przez studentów w terminie ustalonym w porozumieniu z nauczycielem-opiekunem lub wyznaczenie do tego typu hospitacji pracowników dydaktycznych PWSZ w Zamościu;
6. Nadzór nad właściwą ewaluacją efektów Programu przeprowadzoną po zakończeniu praktyk – stworzenie warunków do omówienia i oceny rezultatów praktyk oraz zdobytych w ich trakcie przez studentów biorących udział w projekcie doświadczeń (pod nadzorem pracowników dydaktycznych uczelni);
7. Zaliczenie praktyki w oparciu o analizę dokumentacji przedstawionej przez studenta (chyba że władze uczelni przeniosą ten obowiązek na innych wyznaczonych pracowników-metodyków poszczególnych przedmiotów nauczania, które obejmuje program praktyk).

Warto zwrócić szczególną uwagę na zadania dotyczące ewaluacji i oceny praktyk przez samych studentów po zakończeniu programu. Uczel-

⁴⁸ Punkt ten został włączony do *Programu Praktyk Pedagogicznych* w odpowiedzi na wyraźne postulaty studentów wskazujących, że nie zawsze docierały do nich informacje na temat przebiegu praktyk, związanych z nimi wymagań formalnych, uprawnień studentów w czasie pracy w szkołach, jak i trudności, z jakimi mogą się spotkać. Patrz: wątek *Twoja opinia o praktykach ogólnopedagogicznych* na internetowej stronie Studenckiego Forum Konsultacji, <http://forum.innowacyjne-praktyki.pl/viewtopic.php?f=7&t=6> [data dostępu: 10.06.2011].

nia organizująca praktyki powinna stworzyć studentom możliwość wymiany spostrzeżeń i doświadczeń zdobytych w każdym cyklu zajęć w szkołach. Koordynator praktyk powinien zatem zadbać szczególnie o zorganizowanie zajęć, w czasie których studenci wspólnie z pracownikami dydaktycznymi omówią przebieg lekcji, zdobyte umiejętności i wypróbowaną w praktyce wiedzę. Równie istotnym zadaniem koordynatora w kontekście tych spotkań powinno być zgromadzenie możliwie szerokiej i szczegółowej informacji na temat pracy opiekunów praktyk i jakości pomocy oraz wsparcia, jakiego udzielali studentom w trakcie programu⁴⁹.

⁴⁹ Postulaty te są zgodne z rekomendacjami sformułowanymi w raporcie z analizy funkcjonujących programów praktyk pedagogicznych: Pankowska D., op.cit., s. 67–68.

Wymiar czasowy praktyk pedagogicznych

Zgodnie z założeniami projektu, na praktyczne zajęcia w placówkach oświatowych przeznaczono 180 godzin. W związku z tym autorzy Programu Praktyk Pedagogicznych proponują następujący podział:

1. 72 godziny praktyki ogólnopedagogicznej po zakończeniu zajęć dydaktycznych na uczelni w ramach II semestru studiów (w szkole podstawowej lub gimnazjum);
2. 72 godziny praktyki specjalnościowej po zakończeniu zajęć dydaktycznych na uczelni w ramach IV semestru studiów (w szkole podstawowej lub gimnazjum);
3. 36 godzin praktyki specjalnościowej w ramach drugiego przedmiotu nauczania (wiedzy o społeczeństwie) po zakończeniu zajęć dydaktycznych na uczelni w ramach V semestru studiów (w szkole podstawowej lub gimnazjum).

Aby student mógł poznać realia pracy zarówno w szkole podstawowej, jak i w gimnazjum, nie powinien odbywać poszczególnych cykli praktyk w placówkach o tym samym szczeblu nauczania.

Z ogólnej liczby 180 godzin przeznaczonych na zajęcia praktyczne we wszystkich typach placówek i organizacji oświatowych obowiązkowo należy przeznaczyć:

1. Minimum 15 godzin na zapoznanie się studenta z organizacją pracy jednostki oświatowej, w której odbywa praktykę, w tym:
 - a. Minimum jedna godzina (w każdym cyklu praktyk) poświęcona wprowadzeniu praktykanta w problematykę zmian programowych w nauczaniu przedmiotu kierunkowego i drugiego przedmiotu specjalizacyjnego;
 - b. Minimum jedna godzina (w każdym cyklu praktyk) poświęcona zagadnieniu tworzenia własnych programów nauczania, planów wynikowych, planów dydaktycznych;

2. Minimum sześć godzin na zapoznanie studenta ze środowiskiem wspierającym pracę nauczyciela – wizytę w lokalnym ośrodku metodycznym i poradni psychologiczno-pedagogicznej⁵⁰.

Zajęcia prowadzone przez nauczycieli oraz przez praktykantów w szkole posiadają zarówno wymiar dydaktyczny, jak i wychowawczy. Zaleca się zatem, aby podczas praktyk lekcje o określonym charakterze, w których uczestniczą studenci, uwzględniały podane proporcje:

1. Ogółem, w toku całego Programu, działania studenta o charakterze obserwacyjnym (hospitacje lekcji i zajęć prowadzonych przez nauczycieli, pozyskiwanie informacji o funkcjonowaniu instytucji i działalności poszczególnych jednostek, udział w radach pedagogicznych, szkoleniach itp.) powinny objąć około 30% puli godzinowej praktyk (około 54 godziny);
2. Ogółem, w toku całego Programu, działania studenta o charakterze edukacyjnym (prowadzone i współprowadzone zajęcia lekcyjne oraz pozalekcyjne – koła zainteresowań, wycieczki klasowe) powinny objąć około 35% puli godzinowej praktyk (około 63 godziny);
3. Ogółem, w toku całego Programu, działania studenta o charakterze wychowawczym (prowadzenie i współprowadzenie godzin wychowawczych, zorganizowanie spotkania / prelekcji dla rodziców, zaplanowanie i przeprowadzenie interwencji wychowawczej w klasie, nawiązanie współpracy ze świetlicą środowiskową) powinny objąć około 35% puli godzinowej praktyk (około 63 godziny).

Autorzy *Programu Praktyk Pedagogicznych* postulują również wprowadzenie możliwości naprzemiennego hospitowania i prowadzenia lekcji w odniesieniu do praktyk specjalnościowych. Z reguły praktyki pedagogiczne przebiegają w następujący sposób: po zapoznaniu się z funkcjonowaniem szkoły, w której odbywa się praktyka, student-praktykant

⁵⁰ Nawiązanie kontaktu z poradnią czy ośrodkiem metodycznym powinno być samodzielną aktywnością studenta-praktykanta, w której jednak może on uzyskać wsparcie opiekuna praktyk lub koordynatora z ramienia uczelni, jeśli okaże się to konieczne. Celem wizyt, zarówno w poradni psychologiczno-pedagogicznej, jak i ośrodku metodycznym, powinno być zapoznanie się studenta z zadaniami zawodowymi zatrudnionych tam specjalistów i formami współpracy, jaką prowadzą z nauczycielami i placówkami oświatowymi.

przystępuje do obserwowania lekcji prowadzonych przez nauczyciela. Następnie, po zakończonej części hospitacyjnej, rozpoczyna część praktyki polegającą na samodzielnym prowadzeniu zajęć. Co prawda po każdej lekcji przeprowadzonej przez praktykanta nauczyciel-opiekun zobowiązany jest do omówienia ze studentem jej przebiegu, niemniej jednak nie zawsze w takim układzie, zwłaszcza pod koniec praktyk, możliwe jest wdrożenie porad i wskazówek nauczyciela. Stąd też postulat wprowadzenia naprzemienności obserwowania i samodzielnego prowadzenia (lub współprowadzenia) lekcji przez praktykanta. Należy przyjąć następujący schemat postępowania: w pierwszej fazie praktyk student wyłącznie obserwuje działania dydaktyczne i wychowawcze podejmowane przez nauczyciela (w okresie tym student powinien odbyć minimum 10 godzin hospitacji). Pozwoli mu to pozyskać ogólną wiedzę na temat specyfiki uczniów uczęszczających do poszczególnych klas, reguł organizujących pracę na lekcji, stosowanych przez nauczyciela-opiekuna technik i metod nauczania. Na kolejnym etapie praktykant naprzemiennie prowadzi (lub współprowadzi) i obserwuje lekcje nauczycieli. Przykładowo: student hospituje 3–5 godzin lekcyjnych, następnie zaś w oparciu o wiedzę nabytą podczas przyglądania się zajęciom oraz posiłkując się wiadomościami zdobytymi na bazie literatury fachowej, przeprowadza samodzielnie (ale obowiązkowo pod kontrolą nauczyciela) 5–7 następnych lekcji. Student gruntownie omawia prowadzone przez siebie zajęcia z nauczycielem. Wszelkie wskazówki i uwagi praktykant musi wykorzystać podczas następnych przeprowadzanych zajęć, poprzedzonych oczywiście hospitacją lekcji opiekuna.

Zagadnienie dokumentowania oraz ewaluacji hospitowanych i prowadzonych przez praktykanta zajęć omówiono w kolejnym rozdziale.

Ewaluacja i dokumentacja praktyk pedagogicznych

Prawidłowy system ewaluacji praktyk, rozumiany jako ich usystematyzowana kontrola i opis, stanowi niezwykle ważny element przygotowania zawodowego przyszłych nauczycieli. Pomiar postępów uczestnika, a także opiekuna jego praktyki, jest niezbędnym warunkiem skuteczności programu praktyk pedagogicznych. Intencjami autorów niniejszego Programu było odejście od częstego, złego przyzwyczajenia sprowadzania ewaluacji praktyk studenckich do wypełniania formularzy o charakterze czysto administracyjnym, co już samo w sobie stanowiło warunek wystarczający do otrzymania przez studenta zaliczenia odbycia praktyk⁵¹. Zaproponowany poniżej model monitorowania i oceny został tak skonstruowany, aby w odniesieniu do odbytych przez studentów zajęć praktycznych w szkołach i placówkach edukacyjnych efektywnie realizować podstawowe funkcje skutecznej ewaluacji⁵²:

1. Formatywną – dostarczającą informacji zwrotnej na temat efektów i skuteczności podejmowanych działań i stosowanych metod. W tym znaczeniu ewaluacja aktywności i rozwoju pedagogicznego studenta powinna być prowadzona systematycznie w toku całych praktyk, aby student mógł wdrażać płynące z niej wnioski już w toku kolejnych zajęć praktycznych z uczniami. Z takich pobudek wynika postulat samodzielnego prowadzenia przez studenta zajęć naprzemiennie z lekcjami hospitowanymi – po każdym cyklu obserwowanych i prowadzonych zajęć student

⁵¹ Jeszcze bardziej szkodliwą praktyką, sygnalizowaną przez studentów PWSZ w Zamościu, było przepisywanie oceny opisowej przez nauczyciela-opiekuna z dzienników praktyk innych studentów lub ograniczanie się do firmowania ocen zleczanych do samodzielnego przygotowania praktykantowi. Patrz: wątek *Nowy model ewaluacji praktyk* na stronie internetowej Studenckiego Forum Konsultacji, <http://forum.innowacyjne-praktyki.pl/viewtopic.php?f=8&t=20> [data dostępu: 10.06.2011].

⁵² Bożkiewicz-Zamiara A., *Ewaluacja w edukacji*, <http://www.szkoła.net/awans/download.php?type=doc.zip&id=1603&autor=1603.zip&tytul=Ewaluacja+w+edukacji> [data dostępu: 09.12.2010]; Górka I., *Ewaluacja w zreformowanej szkole*, http://www.wychowawca.pl/miesiecznik_nowy/2005/02-2005/09.htm [data dostępu: 08.12.2010]; Zawadzka E., *Nauczyciele...*, s. 247–248.

wraz z opiekunem dokonywałyby podsumowania swoich dotychczasowych osiągnięć i ewentualnych błędów, a wnioski mógł wprowadzać już w trakcie kolejnych zajęć (w odniesieniu do praktyki specjalnościowej);

2. Konkluzywną – podsumowującą efekty końcowe podejmowanych działań. Temu celowi będzie służyć dokumentacja dotycząca oceny pracy praktykanta wykonana przez opiekuna praktyk i dokumentacja samooceny uczestnika programu po zakończeniu zajęć praktycznych;
3. Psychologiczną – uświadamiającą studentowi zakres posiadanych przez niego umiejętności oraz ewentualnych słabych stron oraz wad jako dydaktyka i wychowawcy; motywującą do samodoskonalenia i ustawicznego podnoszenia kwalifikacji. W tym celu w systemie ewaluacji bardzo akcentuje się wagę samooceny studenta i autorefleksji nad osiąganymi przez niego sukcesami, ale jeszcze bardziej – popełnianymi przez niego (nieuniknionymi przecież) błędami. Wnioski wyciągane z ponoszonych porażek wychowawczych i dydaktycznych mogą mieć bowiem najbardziej konstruktywną wartość dla dalszego rozwoju zawodowego.

Zdając sobie sprawę, że rozbudowany system ewaluacji może się wiązać z koniecznością wykonania większej pracy, zarówno ze strony studenta-uczestnika programu, jak i jego opiekuna, autorzy uznali ten wysiłek za konieczny i niezbędny do dokonania rzetelnej i możliwie pełnej oceny stopnia realizacji sformułowanych w Programie celów, w odniesieniu do kolejnych sfer działalności dydaktycznej i wychowawczej studenta, a także w odniesieniu do sposobu wywiązywania się z obowiązków opiekuna praktyk.

Podobnie rzecz się ma z przedłożeniem w Programie wartości oceny opisowej nad ocenę punktową (tradycyjne stopnie) – w przypadku praktyk zawodowych większe znaczenie dla studenta biorącego w nich udział powinno mieć uzyskanie wyczerpującej i szczegółowej informacji zwrotnej na temat jego umiejętności i braków, niż automatyczne zaliczenie (czy niezaliczenie) praktyk. Wysiłek włożony w wypełnianie arkuszy

ewaluacyjnych ma rekompensować w Programie zmniejszenie ilości dokumentacji tradycyjnie przygotowywanej przez praktykanta:

1. Obligatoryjne dla zaliczenia praktyk jest przygotowanie konspektów lekcji do około 40% przeprowadzonych samodzielnie przez studenta zajęć dydaktyczno-wychowawczych⁵³. Pozostałe zajęcia student może prowadzić w oparciu o samodzielnie sporządzone scenariusze czy plany, pod warunkiem że opiekun praktyk, na podstawie przeprowadzonych hospitacji lekcji prowadzonych przez studenta, nie zdecyduje inaczej (może zobligować studenta do przygotowywania konspektu każdej lekcji, jeśli student w inny sposób nie będzie w stanie zapanować nad przebiegiem lekcji i realizacją zaplanowanego materiału). W takim przypadku wspomniane scenariusze czy plany przebiegu lekcji powinny być również przedstawiane do zatwierdzenia opiekunowi praktyk;
2. Studenci nie są zobowiązani do prowadzenia dokumentacji każdej hospitowanej lekcji, a jedynie do wypełniania arkusza obserwacji (omówionego poniżej) służącego cyklicznej, wspólnej analizie poszczególnych etapów praktyk przez praktykanta i jego opiekuna;
3. Nie wymaga się sporządzania odrębnych opinii studenta o praktykach ani opiekuna o praktykancie, gdyż przygotowane arkusze ewaluacyjne uwzględniają wszystkie kryteria i zagadnienia omawiane w tego typu opiniach.

⁵³ Zarówno autorzy Programu, jak i autorki badań przeprowadzanych na potrzeby projektu, są zgodni w kwestii konieczności przedłożenia jakości dokumentacji przygotowywanej przez studenta nad jej ilość. Jak wskazuje D. Pankowska, warto zawsze przeanalizować wartość pracy studenta nad przygotowywaniem dokumentacji dla jego rozwoju zawodowego: *Na przykład, czy jest sens, aby student przedstawił dokładne protokoły ze wszystkich hospitowanych lekcji lub konspekty wszystkich [zajęć] przeprowadzonych przez siebie? Może wystarczyłyby przykłady kilku konspektów, ale dla różnego typu lekcji? Jeśli student(-ka) opanował(-a) dobrze pewną umiejętność [...], to powielanie kolejnego opracowania według tego samego schematu może odebrać jako niepotrzebną uciążliwość.* Pankowska D., op.cit., s. 62.

Scharakteryzowany powyżej model monitoringu i oceny wyników praktyk pedagogicznych zakłada systematyczne w trakcie trwania praktyk:

1. Wypełnianie przez studenta harmonogramu praktyk (załącznik nr 1);
2. Wypełnianie przez studenta arkusza obserwacji hospitowanych lekcji (załącznik nr 2) oraz wypełnianie przez opiekuna tego samego arkusza w odniesieniu do lekcji i zajęć prowadzonych przez praktykanta (w trakcie praktyk specjalnościowych), w ramach każdego cyklu praktyk naprzemiennych (w zależności od przyjętego modelu współpracy – po zakończeniu każdego dnia praktyk, lub co dwa, trzy dni przy mniejszym dziennym wymiarze godzin lekcyjnych) oraz następująca po tym wymiana uwag i sugestii między praktykantem a opiekunem. Zarówno student, jak i opiekun praktyk powinni wypełniać arkusze sukcesywnie, podczas kilku kolejno obserwowanych lekcji. Nader często opiekunowie praktyk przejawiają tendencję do zbytniego akcentowania w ocenie lekcji prowadzonych przez studentów wyłącznie złych stron, przybierającą postać daleko idącego krytycyzmu – niekoniecznie dobrego fundamentu pod budowę warsztatu pracy przygotowującego się do zawodu praktykanta. Równie istotne jest wskazywanie pozytywów, mocnych stron w pracy studenta z dziećmi i młodzieżą oraz jego naturalnych talentów i predyspozycji, które doskonalone i rozwijane mogą stanowić w przyszłości o jego wartości jako pedagoga i wychowawcy. Należy przy tym zaznaczyć, że obserwacja i płynące z niej wnioski powinny być nacechowane obiektywizmem. Co ważne – także praktykant powinien mieć prawo do sformułowania własnej, nie tylko pozytywnej, opinii na temat pracy nauczyciela, którego lekcję obserwuje. Arkusz powinien być wypełniany w trakcie kilku lekcji, podczas których mogą pojawić się uwagi dotyczące różnych aspektów warsztatu nauczyciela. Każdy cykl obserwowanych, a następnie prowadzonych przez studenta lekcji (w przypadku praktyki specjalnościowej) powinna zamykać dyskusja, w czasie której, przy wykorzystaniu wypełnionych arkuszy, student i opiekun wymieniają się opiniami oraz wyciągają wnioski

z obserwowanych lekcji. Gdy student obserwuje lekcje prowadzone przez różnych nauczycieli, formułowane przez niego uwagi mogą dotyczyć wszystkich tych lekcji. Niezwykle istotne jest, aby uwagi te nie miały charakteru personalnego. Powinny odnosić się do konkretnego pedagoga, ale przy zachowaniu ich merytorycznego i metodycznego charakteru. W praktyce sprowadza się to do odniesień do konkretnej sytuacji szkolnej i zastosowanych w tym kontekście przez nauczyciela metod, środków, a także przyjętych przez niego zachowań.

3. Sporządzenie przez studenta konspektów 40% prowadzonych samodzielnie zajęć oraz ich ocena dokonana przez opiekuna obserwującego lekcje (pod względem formalnym, ale przede wszystkim w zakresie realizacji założeń konspektu w trakcie zajęć). Pozostałe zajęcia przeprowadzone przez praktykanta powinny być udokumentowane zatwierdzonymi przez opiekuna scenariuszami lub planami przebiegu lekcji⁵⁴. Propozycję konspektu lekcji uwzględniającego także założenia niniejszego Programu (omówione m.in. w rozdziale *Innowacyjność Programu Praktyk Pedagogicznych*) zawiera załącznik nr 3.

Powyższy model monitoringu i oceny wyników po zakończeniu praktyk zakłada:

1. Wypełnienie przez opiekuna i praktykanta, a następnie analizę arkusza oceny (autooceny) kompetencji nauczycielskich uczestnika programu praktyk (załącznik nr 4). Szczegółowe cele stworzenia i wypełniania arkusza przez studenta i opiekuna omówiono w rozdziale *Sylwetka nauczyciela przyszłości* niniejszego Programu;
2. Wypełnienie przez studenta schematu działań doskonalących kompetencje zawodowe (załącznik nr 5). Szczegółowe cele stwo-

⁵⁴ Przyjęcie tego rozwiązania – zmniejszenia ilości przygotowywanych przez studenta konspektów i określenia obowiązkowego zakresu tej aktywności (przygotowania konspektów do 40% przeprowadzanych lekcji), przy utrzymaniu możliwości zwiększenia tego limitu wobec części praktykantów, w zależności od ich umiejętności i potrzeb, jest wynikiem szerokich konsultacji prowadzonych z pracownikami PWSZ w Zamościu oraz opiekunami praktyk w trakcie czterech seminariów zorganizowanych w ramach projektu. Rozwiązanie to zostało także poddane ocenie środowiska studentów biorących udział w projekcie w ramach Studenckiego Forum Konsultacji.

zenia i wypełniania arkusza przez studenta i opiekuna omówiono w rozdziale *Sylwetka nauczyciela przyszłości*;

3. Analizę zakresu realizacji założeń *Programu Praktyk Pedagogicznych* poprzez określenie stopnia wypełnienia poszczególnych zadań uczestnika praktyk zdefiniowanych w rozdziale *Cele praktyk pedagogicznych i zadania praktykanta* (załącznik nr 6). Jeśli uczelnia zażąda wystawienia oceny z praktyk w formie stopnia, przy wystawianiu tej noty powinna być brana pod uwagę średnia ocen wykonania poszczególnych zadań praktykanta;
4. Jeśli takie będą ustalenia pomiędzy studentem a opiekunem, zadaniem studenta będzie stworzenie zarysu programu dydaktycznego / planu wynikowego / rozkładu materiału wybranego przedmiotu specjalizacyjnego (język polski, język obcy, wiedza o społeczeństwie) w trakcie praktyk specjalnościowych. Przygotowane przez studentów opracowanie powinno odnosić się do wybranej klasy na dowolnym poziomie nauczania (pod warunkiem że w trakcie praktyk student pracował z uczniami takiego oddziału), uwzględniać założenia podstawy programowej, być zgodne z uregulowaniami odpowiednich dokumentów prawa oświatowego oraz powinno realizować elementy akcentowane w Programie Praktyk – wprowadzanie do nauczania wszystkich przedmiotów wątków regionalnych, międzykulturowych oraz zasad przeciwdziałania wszelkiej dyskryminacji, szczególnie ze względu na płeć, rasę, religię i pochodzenie;
5. Jeśli takie będą ustalenia pomiędzy studentem a opiekunem, częścią dokumentacji praktyk będzie także przygotowany przez praktykanta raport z prowadzonych w trakcie praktyk badań pedagogicznych.

Wymieniona powyżej dokumentacja powinna stanowić podstawę uzyskania przez studenta zaliczenia praktyki zawodowej. Ponadto uczelnia ma prawo nałożyć na studenta obowiązek dostarczenia innej dokumentacji odbytych praktyk, jeśli wynika to z wymogów administracyjnych Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Szymona Szymonowicza w Zamościu.

Zakończenie

Program Praktyk Pedagogicznych jest w swoim najważniejszym założeniu odpowiedzią na postulaty zmieniającej się rzeczywistości nowoczesnej szkoły. Poprzez uwzględnienie najistotniejszych dla przygotowania zawodowego nauczycieli treści, wiedzy teoretycznej oraz kształconych umiejętności, ma się przyczynić do modernizacji i zwiększenia efektywności odbywanych w szkołach podstawowych i gimnazjach praktyk zawodowych studentów specjalności pedagogicznych Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Szymona Szymonowica w Zamościu. Dla osiągnięcia tak określonego celu autorzy Programu odnieśli się podczas pracy nad jego opracowywaniem do literatury przedmiotu oraz badań przeprowadzonych na potrzeby projektu. Na poszczególnych etapach powstawania Program był także poddawany szerokim konsultacjom w środowisku kadry naukowej PWSZ w Zamościu, w grupie nauczycieli-opiekunów praktyk biorących udział w projekcie oraz dyrektorów partycypujących w nim placówek oświatowych. Nie pominięto również opinii bezpośrednich beneficjentów Programu – studentów specjalności pedagogicznych, przygotowujących się do odbycia praktyk zawodowych, oraz ich starszych kolegów, którzy to doświadczenie mają już za sobą – zapewniono im możliwość zgłaszania swoich postulatów, opinii czy refleksji w ramach Studenckiego Forum Konsultacji.

Opracowany Program stawia wysokie wymagania poszczególnym uczestnikom projektu. Na opiekunów praktyk nakłada obowiązek kompleksowego i rzetelnego przygotowania się do zadań wynikających z opieki nad studentem w czasie jego pracy w szkole (zarówno pod względem merytorycznym, jak i organizacyjnym). Zaangażowane i refleksyjne podejście do funkcji opiekuna praktykanta, co postuluje Program, może przełożyć się na dużą wartość tego doświadczenia w dorobku i rozwoju zawodowym nauczycieli. Z kolei studentów uczestniczących w projekcie Program obli- guje do wykazania się dużym zasobem wiedzy teoretycznej oraz szerokim wachlarzem umiejętności weryfikowanych w określonych szczegółowo rodzajach aktywności związanych z zadaniami wychowawczymi, dydaktycznymi i samorozwojowymi przyszłych nauczycieli. Katalog tych zadań

jest zdecydowanie rozbudowany w stosunku do dotychczasowych wymagań programów praktyk, co było artykułowane przez studentów zapoznających się ze wstępnymi wersjami Programu. Jednakże takie podniesienie poprzeczki wymagań wobec przyszłych nauczycieli, przy jednoczesnym stworzeniu im możliwości lepszego wykazania się swoimi predyspozycjami i umiejętnościami pedagogicznymi już w czasie praktyk zawodowych, spotkało się z pozytywnym przyjęciem zarówno wśród uczestników seminariów przeprowadzonych w ramach projektu, jak i samych studentów wypowiadających się na forum konsultacji. W zgodnej opinii odbiorców Programu ambitne zadania postawione przed praktykantami oraz ich opiekunami mogą się przyczynić do większej skuteczności i efektywności realizowanych praktyk pedagogicznych. Duże znaczenie dla zawartości merytorycznej niniejszego *Programu Praktyk Pedagogicznych* ma uwzględnienie podczas jego tworzenia wniosków z seminariów, w których brali udział pedagodzy i dyrektorzy szkół regionu zamojskiego, oraz sugestii studentów tego regionu w ramach forum konsultacji. W związku z powyższym zawarte w Programie treści uwzględniają uwarunkowania regionalne i lokalne. Jest to niezwykle ważne, ponieważ przyszli nauczyciele powinni potrafić wychowywać młode pokolenie i kształtować tożsamość w ścisłym związku z jego ziemią i kulturą, a także w szerszym kontekście krajowym i europejskim.

Podczas konsultacji, którym poddawano wstępne wersje Programu, pojawiały się oczywiście kontrowersje i kwestie sporne. Wątpliwości budził podział puli godzin przeznaczonych na poszczególne aktywności studenta; podczas kolejnych seminariów spierano się na temat rodzaju i ilości dokumentacji, jaką powinien opracować student w czasie pracy w szkole. W tym kontekście dużą wartością ostatecznej wersji Programu jest fakt, że zaprezentowane tu rozwiązania są wynikiem konstruktywnych dyskusji i wypracowywanego wspólnie przez wszystkich uczestników projektu kompromisu. Niektóre pomysły (np. odbywanie części praktyk w innych typach placówek edukacyjnych niż szkoły podstawowe i gimnazja lub w innych terminach niż wrzesień i październik) musiały zostać odrzucone ze względu na formalne lub logistyczne ograniczenia dotyczące realizacji praktyk w polskim systemie edukacyjnym.

Opracowany Program stanowi teoretyczny i organizacyjny model realizowania innowacyjnych praktyk zawodowych przez studentów zamorskiej Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Szymona Szymonowicza. Należy jednak pamiętać, że jego skuteczność będzie zależała w równym stopniu od opracowanych założeń teoretycznych, jak i od zaangażowania i wysiłków realizujących go nauczycieli, studentów, pracowników PWSZ. Tylko ich wspólne, zaplanowane i skoordynowane działania mogą doprowadzić do realizacji najważniejszego celu projektu *Praktyki pedagogiczne drogą do innowacyjnego szkolnictwa* – wykształcenia pokolenia profesjonalnych, kompetentnych, kreatywnych i twórczych nauczycieli nowoczesnej, polskiej szkoły XXI wieku.

Bibliografia

Monografie, opracowania, artykuły:

1. A.D., *Nowelizacja ustawy o szkolnictwie wyższym*, „Rzeczpospolita” z dn. 15 czerwca 2009.
2. Banach C., *Edukacja wobec współczesnego świata i człowieka* [w:] Kuźma J., Morbitzer J. (red.), *Nauki pedagogiczne w teorii i praktyce edukacyjnej*, t. 1, Kraków 2003.
3. Baryluk W., *Efektywność pracy nauczyciela*, „Edukacja i Dialog” 2004, nr 2, s. 25–33.
4. Bednarek J., Lubina E., *Kształcenie na odległość. Podstawy dydaktyki*, Warszawa 2008.
5. Szarota P. (red.), *Tolerancja i wielokulturowość – wyzwania XXI wieku*, Warszawa 2004.
6. Brzezińska A., Wileński P., *Psychologiczne uwarunkowania wspomagania rozwoju człowieka dorosłego*, Warszawa 1995.
7. Clarke A., *E-learning. Nauka na odległość*, Warszawa 2007.
8. Day Ch., *Rozwój zawodowy nauczycieli* (przeł. Joanna Michalak), wstęp i red. naukowa Tadeusz Lewowicki, GWP, Gdańsk 2005.
9. Denek K., *Problemy funkcjonowania przyszłości*, Warszawa 2004.
10. Dziewulak D., *Polityka oświatowa Wspólnoty Europejskiej*, Warszawa 1996.
11. Dymek-Balcerek K., *Nauczyciel kompetentny, czyli jaki?* [w:] Sałata E. (red.), *Kompetencje zawodowe nauczycieli, a problemy reformy edukacyjnej*, Radom 2001.
12. Garstka T., Marszałek J., *Nauczyciel na starcie. Rozwój zawodowy nauczyciela*, Warszawa 2000.
13. Chodakowska M. (red.), *Wielowymiarowość integracji w teorii i praktyce edukacyjnej*, Lublin 2002.
14. Hyla M., *Przewodnik po e-learningu*, Kraków 2007.

15. Kruszewski K., *Indywidualizacja kształcenia* [w:] Kruszewski K. (red.), *Sztuka nauczania. Czynności nauczyciela*, Warszawa 2004.
16. Kunicki L., *Polska w obliczu wyzwań przyszłości*, Warszawa 2004.
17. Kuźma J., *Nauczyciele przyszłej szkoły*, Kraków 2000.
18. Kwaśnica R., *Wprowadzenie do myślenia. O wspomaganiu nauczycieli w rozwoju*, Wrocławska Oficyna Nauczycielska, Wrocław 1994.
19. Łukaszewska M., *Teoria i praktyka jakości procesu kształcenia pedagogicznego*, „Szkola Zawodowa” 1999, nr 2, s. 22–25.
20. Moos J. (red.), *Innowacje pedagogiczne w praktyce edukacyjnej*, Łódź 2006.
21. Możejko E., *Wielka szansa czy iluzja: wielokulturowość w dobie ponowoczesności* [w:] Kalaga W., *Dylematy wielokulturowości*, Kraków 2004.
22. Nikitorowicz J., *Pogranicze; Tożsamość; Edukacja międzykulturowa*, Białystok 2001.
23. Owczarska B., *Wewnątrzszkolne doskonalenie nauczycieli jako strategia wdrażania zmian w szkole*. Maszynopis rozprawy doktorskiej na Wydziale Nauk o Wychowaniu UŁ pod kierunkiem prof. dr. hab. B. Śliwerskiego, Łódź 2005.
24. Pankowska D., *Praktyczne przygotowanie do zawodu nauczyciela. Raport z analizy programów praktyk pedagogicznych*, Zamość 2011.
25. Podzielska M., *Nauczyciel-lider. Jak budować autorytet?*, Warszawa 2009.
26. Rabczuk W., *Etyczny wymiar edukacji w świetle raportów UNESCO* [w:] Rumiński A. (red.), *Etyczny wymiar edukacji nauczycielskiej*, Kraków 2004.
27. Rabczuk W., *Polityka edukacyjna Unii Europejskiej na tle przemian w szkolnictwie krajów członkowskich*, Warszawa 1994.
28. Rabczuk W., *Promocja europeizmu w szkolnictwie krajów Wspólnoty Europejskiej*, „Edukacja” 1993, nr 1.
29. Ratajek Z., *Profesjonalizm współczesnego nauczyciela, a możliwość zmian w jego kształceniu w systemie akademickim* [w:] Sałata E., *Kompetencje zawodowe nauczycieli, a problemy reformy edukacyjnej*, Radom 2001.

30. Samujło M., *Jakość i efektywność programów praktyk pedagogicznych w percepcji studentów specjalności nauczycielskiej i nauczycieli – opiekunów praktyk w szkołach. Raport z badań*, Zamość 2011.
31. Skowrońska A., *Indywidualizacja procesu nauczania w edukacji polonistycznej na przykładzie innowacyjnego programu „Akademia Przyszłości” Stowarzyszenia WIOSNA*, Lublin 2010.
32. Śliwerski B., *Nauczyciel jako zawód*, wystąpienie w czasie I Kongresu Zarządzania oświatą, OSKKO (Łódź, 27–29.09.2006).
33. Śnieżyński Z., *Optymalizacja procesu kształcenia studentów*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2002.
34. Tarnaś M. (red.), *Pedagogika a środki informatyczne i media*, Warszawa 2004.
35. Zawadzka E., *Nauczyciele języków obcych w dobie przemian*, Kraków 2004.

Źródła internetowe:

1. Bednarska M., *Feminizacja zawodu*, http://www.eid.edu.pl/archiwum/2009,261/luty,274/temat,281/feminizacja_zawodu,2148.html.
2. Bednarska M., *Feminizacja zawodu nauczyciela – część druga*, http://www.eid.edu.pl/archiwum/2009,261/marzec,278/nasze_sprawy,297/feminizacja_zawodu_nauczyciela_-_czesc_druga,2182.html.
3. Bożkiewicz-Zamiara A., *Ewaluacja w edukacji*, <http://www.szkoła.net/awans/download.php?type=doc.zip&id=1603&autor=1603.zip&tytul=Ewaluacja+w+edukacji>.
4. Czerniejewska J., *Edukacja wielokulturowa w Polsce w perspektywie antropologii*, Poznań 2008, http://www.pracownia-wielokulturowa.pl/teksty/edukacja_wielokulturowa.pdf.
5. *Edukacja przyjazna, skuteczna i nowoczesna*, MEN, http://www.reformaprogramowa.men.gov.pl/images/docs/prezentacja_ramowki.pdf.

6. Jastrzębska L., *Wieczny spór, czyli o kształceniu nauczycieli*, <http://www.edufakty.pl/download/ef03/38.pdf>.
7. Kość I., *Europeizacja polskiej oświaty realizowana poprzez urzeczywistnianie europejskiego wymiaru edukacji*, konferencja.21.edu.pl/3/tom/2/446.doc.
8. Kułak M., *Wiceminister Zbigniew Marciniak: Będą zmiany w kształceniu nauczycieli*, <http://edufakty.pl/index.php/wywiady/item/100-wiceminister-zbigniew-marciniak-b%C4%99d%C4%85-zmiany-w-kszta%C5%82ceniu-nauczycieli.html>.
9. Kusiński M., *Reorientacja zawodowa nauczycieli w kierunku zawodów przyszłości na przykładzie projektu „Nowa Edukacja”*, http://www.bfkk.pl/old/_files/Reorientacja%20zawodowa%20naucz%20naw%20kierunku%20zawodow%20przyszlosci%20na%20przykladzie%20projektu%20nowa%20edukacj.pdf.
10. Malinowski L., *Edukacja nauczycieli w Europie*, http://www.forumakad.pl/archiwum/2004/04/13-za-edukacja_nauczycieli_w_europie.htm.
11. *Nowelizacja ustawy o szkolnictwie wyższym*, <http://www.monitor.edu.pl/newsy/nowelizacja-ustawy-o-szkolnictwie-wyzszym.html>
12. Piotrowski E., *Zmiany w edukacji polskiej w kontekście akcesu do Unii Europejskiej* [w:] *Edukacja jutra. XI Tatrzańskie Seminarium Naukowe*, Bereźnicki F. (red.), Szczecin 2005, http://www.autonom.edu.pl/publikacje/ed-jutra-11_%282005%29.pdf.
13. Płatnerz A., *Nowy model nauczyciela a europejski wymiar kształcenia*, <http://www.szkolnictwo.pl/index.php?id=PU5772>.
14. Polak M., *Wizualizacja problemu – lepsze wyniki w nauce*, http://www.edunews.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=1207&Itemid=14.
15. Popiński A., *Prezentacja multimedialna na lekcji – sposób na wzbogacenie procesu dydaktycznego w szkole*, <http://www.edukacja.edux.pl/p-2110-prezentacja-multimedialna-na-lekcji-sposob.php>.

16. *Reforma szkolnictwa wyższego*,
<http://www.nauka.gov.pl/szkolnictwo-wyzsze/reforma-szkolnictwa-wyzszego/>.
17. *Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym, ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz o zmianie niektórych innych ustaw*, <http://dokumenty.e-prawnik.pl/akty-prawne/projekty-ustaw/rzadowy-projekt-ustawy-o-zmianie-ustawy-prawo-o-szkolnictwie-wyzszym-ustawy-o-stopniach-naukowy-strona-52.html>.
18. Sielatycki M., *Kompetencje nauczyciela w Unii Europejskiej*,
<http://www.cen.uni.wroc.pl/Pliki/13.pdf>.
19. Smolarz A., *Zawody przyszłości*,
<http://www.ekonomicznie.pl/strefa.php?strefa=licealisy&art=51>.
20. *Strategia rozwoju szkolnictwa wyższego w Polsce do 2020 roku*,
www.uczelnie2020.pl.
21. Studenckie Forum Konsultacji, <http://forum.innowacyjne-praktyki.pl/index.php>.
22. Such R., *Innowacje pedagogiczne*, Tarnów 2007,
<http://www.sce.pl/upload/File/Renata%20Such%20-%20Innowacje%20pedagogiczne.pdf>.
23. Szwabruła K., *Feminizacja zawodu nauczycielskiego*,
<http://kielce.naszemiasto.pl/arttykul/50109,feminizacja-zawodu-nauczycielskiego,id,t.html>.
24. Śliwerski B., *Nauczyciel jako zawód*, Łódź 2006,
<http://www.oskko.edu.pl/kongres1/materialy/BSliwerski-Kongres.pdf>.
25. Walkiewicz E. (red.), *Edukacja wielokulturowa w rzeczywistości polskiej*, Gdańsk 2005,
<http://www.okun.gda.pl/grun/wielokulturowosc.pdf>.
26. Włoch S., *W poszukiwaniu innowacyjnego modelu kształcenia nauczycieli*, www.21.edu.pl/ks/2/221.doc.
27. *Współczesny rynek pracy*,
www.walbrzych.obserwatorrynku.pl/...zawodowe/.../PrezentacjaJadoscEnariuszanr3.ppt.

28. Woźniak R., *Globalizacja – społeczeństwo wiedzy – edukacja (między globalizacją a edukacją)* [w:] *Edukacja jutra. XI Tatrzańskie Seminarium Naukowe*, Bereźnicki F. (red.), Szczecin 2005, http://www.autonom.edu.pl/publikacje/ed-jutra11_%282005%29.pdf.
29. Zadura-Lichota P., *Świat pracy w perspektywie najbliższych 10 lat*, <http://www.rynekpracy.pl/artukul.php/wpis.151>.
30. *Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie mobilności transnarodowej we Wspólnocie w celach edukacji i szkolenia: Europejska Karta na rzecz Jakości Mobilności*, <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0005:0009:PL:PDF>.

* Tabelę należy powielić w tylu egzemplarzach, aby mogła uwzględnić cały wymiar praktyk (180 godzin)

** Hospitacja, współprowadzenie, prowadzenie

Załącznik nr 2. Arkusz obserwacji hospitowanych lekcji*

Okres prowadzonych hospitacji.....

Obserwowany nauczyciel / praktykant.....

	Uwagi pozytywne	Elementy budzące wątpliwości	Sugestie
Sposoby osiągnięcia celów dydaktycznych – stosowane metody oraz ich efektywność			
Stosowanie środków dydaktycznych			
Innowacyjność warsztatu nauczycielskiego			
Nawiązywanie kontaktu z grupą, sposoby angażowania uczniów w lekcję			

Budowanie autorytetu i egzekwowanie dyscypliny			
Indywidualizacja pracy z uczniem			
Ewaluacja i ocenianie pracy uczniów			
Planowanie i organizacja lekcji, prowadzenie dokumentacji szkolnej			
Wprowadzanie wątków regionalnych i międzykulturowych			

* należy powielić w kilku egzemplarzach dla praktykanta i opiekuna

Instrukcja wypełniania arkusza: zarówno student, jak i opiekun praktyk powinni wypełniać arkusze sukcesywnie, w trakcie kilku kolejno obserwowanych lekcji. Zadaniem osób obserwujących lekcję jest zarówno sformułowanie opinii pozytywnych (dostrzeżenie zalet), jak i wychwycenie mankamentów, niedociągnięć w sposobie realizacji hospitowanej lekcji. Co ważne – także praktykant powinien mieć prawo do sformułowania własnej, nie tylko pozytywnej, opinii na temat pracy nauczyciela, którego lekcję obserwuje. Arkusz powinien być wypełniany w trakcie kilku lekcji, podczas których mogą pojawić się uwagi dotyczące różnych aspektów warsztatu nauczyciela. Każdy cykl obserwowanych, a następnie prowadzonych przez studenta lekcji powinna zamykać dyskusja, w czasie której, przy wykorzystaniu wypełnionych arkuszy, student i opiekun wspólnie wymieniają opinie i wyciągają wnioski z obserwowanych lekcji. Jeśli student obserwuje lekcje prowadzone przez różnych nauczycieli, formułowane przez niego uwagi mogą dotyczyć wszystkich tych lekcji (nie powinny mieć charakteru personalnego, lecz merytoryczny i metodyczny – odnosić się do konkretnej sytuacji szkolnej i zastosowanych w tym kontekście przez nauczyciela metod, środków, zachowań).

Załącznik nr 3. Konspekt lekcji

Prowadzący(-a) lekcję.....

Opiekun praktyk.....

Data	
Klasa	
Temat	
Cele: wiadomości umiejętności wartości	
Materiały	

Przebieg lekcji

Faza lekcji	Czas	Treści	Metody i środki dydaktyczne	Czynności nauczyciela i uczniów

Załącznik nr 4. Ocena (autoocena) kompetencji nauczycielskich uczestnika programu praktyk

Imię i nazwisko uczestnika programu praktyk pedagogicznych.....

Opiekun praktyk:.....

Skala wykazywanych w toku praktyk umiejętności: stopień niewystarczający (1), podstawowy (2), zadowalający (3), zaawansowany (4), wybitny (5)

	Ocena skali umiejętności	Ocena opisowa
Kompetencje dydaktyczne		
przygotowanie merytoryczne do nauczania danego przedmiotu		
skuteczne przekazywanie wiedzy przedmiotowej (talent oratorski, umiejętność formułowania interesującego, logicznego, merytorycznego wykładu i pogadanki)		
komponowanie procesu samodzielnego pozyskiwania wiedzy przez uczniów (organizowanie pracy w grupie, pracy pod kierunkiem – posługiwanie się zróżnicowanymi metodami i środkami dydaktycznymi)		
budowanie w uczniach zainteresowania tematem i chęci samokształcenia (zaangażowanie w lekcję, prezentowanie różnych punktów widzenia, proponowanie różnych form rozszerzania zainteresowań przedmiotowych)		

budowanie u uczniów umiejętności samodzielnego pozyskiwania informacji, ich krytycznej analizy i przetwarzania (przedmiotowy aparat naukowy)		
Kompetencje wychowawcze		
budowanie autorytetu wśród uczniów, skuteczność pozyskiwania ich uwagi i egzekwowania obowiązków szkolnych		
rozpoznawanie specjalnych potrzeb uczniów i uwzględnianie ich w działalności wychowawczej oraz dydaktycznej		
reagowanie w sytuacjach konfliktowych z uczniami oraz między uczniami		
reagowanie i przeciwdziałanie w sytuacjach zagrożeń (bulling i mobbing szkolny, cyberprzemoc, zjawisko nałogów wśród uczniów)		
kształcenie w uczniach postaw społecznych		
zaangażowanie w działalność pozalekcyjną uczniów (udział w kółku zainteresowań, wycieczce szkolnej, organizacja wydarzenia klasowego)		
Kompetencje moralne		
w relacjach z uczniami przyjmowanie postaw i zachowań mogących być dla nich wzorem do naśladowania		

etyka zawodowa (zachowanie obiektywizmu, sprawiedliwości i odpowiedzialności w sytuacjach szkolnych)		
przykładanie wagi do promowania w działaniach edukacyjnych wartości i norm postępowania pożądanych i akceptowanych społecznie		
Kompetencje kreatywne		
zdolność do samokształcenia i doskonalenia zawodowego (udział w spotkaniach szkolnego zespołu przedmiotowego, kontakty z ośrodkiem metodycznym)		
stosowanie innowacyjnych rozwiązań w procesie oświatowym		
elastyczność działania w sytuacjach niestandardowych		
Kompetencje prakseologiczne		
planowanie i realizacja przebiegu lekcji		
systematyczność i rzetelność prowadzenia dokumentacji szkolnej		
ewaluacja pracy uczniów (konstruowanie narzędzi opanowania wiedzy przez uczniów)		

planowanie i ewaluacja własnej działalności oświatowej (konstruowanie planu rozwoju, planu wychowawczego, planu wynikowego)		
Kompetencje komunikacyjne		
budowanie relacji z klasą i poszczególnymi uczniami		
nawiązywanie kontaktów w środowisku zawodowym		
zachowania werbalne i pozawerbalne w toku działań edukacyjnych (stopień okazywanej uczniom empatii, niewerbalne przekazywanie komunikatów)		
odbieranie komunikatów werbalnych i niewerbalnych formułowanych przez poszczególnych uczniów i klasę jako zbiorowość		
Kompetencje informatyczne		
posługiwanie się multimedialnymi środkami dydaktycznymi (w znaczeniu technicznym, instrumentalnym)		

biegłość w obsłudze dziennika elektronicznego		
kreowanie scenariusza lekcji przy wykorzystaniu ICT (adekwatność do zaplanowanych celów lekcji)		
Kompetencje językowe		
sposób posługiwania się językiem polskim – operowanie językiem specjalistycznym danej dziedziny na poziomie dostosowanym do odbiorcy		
kultura i styl języka		
stosowanie w nauczaniu języka obcego (lub jego elementów)		
Kompetencje badawcze i diagnostyczne		
posługiwanie się różnymi metodami prowadzenia badań pedagogicznych		

formułowanie wniosków z prowadzonych badań i obserwacji oraz wdrażanie ich w pracy z dziećmi i młodzieżą		
Kompetencje autorefleksyjne i autoewaluacyjne		
prowadzenie systematycznej i rzetelnej refleksji nad własną pracą dydaktyczną i wychowawczą		
krytyczna analiza efektów nauczania na bazie monitoringu wyników osiągniętych przez uczniów		
podjęcie działań autokreacyjnych i samodoskonalących		

Załącznik nr 5. Schemat działań doskonalących kompetencje zawodowe uczestnika praktyk

1. Obszar doskonalonych kompetencji.....
 - a. Działania, jakie zamierzam podjąć:
 - b. Instytucje wspierające, jakie mogę pozyskać:
 - c. Dostępne kursy, szkolenia:

2. Obszar doskonalonych kompetencji.....
 - a. Działania, jakie zamierzam podjąć:
 - b. Instytucje wspierające, jakie mogę pozyskać:
 - c. Dostępne kursy, szkolenia:

3. Obszar doskonalonych kompetencji.....
 - a. Działania, jakie zamierzam podjąć:
 - b. Instytucje wspierające, jakie mogę pozyskać:
 - c. Dostępne kursy, szkolenia:

Załącznik nr 6. Ocena zakresu realizacji zadań praktykanta

Cele PPP	Zadania praktykanta	Cykl praktyk, którego dotyczy	Zakres realizacji*
zapoznanie studenta z zasadami organizacji szkoły	zapoznanie się z dokumentacją regulującą funkcjonowanie szkoły (statut, program wychowawczy, wewnętrzny system oceniania, roczny plan pracy, tygodniowy plan zajęć, przepisy BHP)	ogólnopedagogiczna specjalnościowa	
	obserwacja pracy podstawowych jednostek funkcjonujących w ramach placówki szkolnej (świetlica, biblioteka, pedagog szkolny)	ogólnopedagogiczna specjalnościowa	
	pomoc w opiece nad dziećmi w świetlicy szkolnej – organizacja świetlicowych zajęć edukacyjnych	ogólnopedagogiczna specjalnościowa	
	opracowanie bibliografii do projektowanej przez studenta (lub zaproponowanej przez opiekuna) lekcji, zaplanowanie sposobu wykorzystania dostępnego księgozbioru szkolnego w jej trakcie	ogólnopedagogiczna specjalnościowa	
	branie udziału w spotkaniach najważniejszych organów szkolnych (rady pedagogicznej) lub obserwacja ich pracy (samorząd uczniowski, rada rodziców)	ogólnopedagogiczna specjalnościowa	

<p>wdrożenie studenta do pracy w środowisku szkolnym i przygotowanie do kompleksowej realizacji zadań opiekuńczo-wychowawczych</p>	<p>branie udziału w wydarzeniach z życia szkoły (apelach, akademiach, imprezach, wycieczkach, spotkaniach profilaktyki uzależnień i przestępczości)</p> <p>przygotowanie lub współorganizacja imprezy szkolnej dla uczniów (apel, wycieczka edukacyjna, prelekcja specjalisty)</p> <p>udział w zebraniach z rodzicami oraz obserwacja kontaktów na linii nauczyciel-rodzic</p> <p>nawiązanie kontaktu z lokalnym ośrodkiem metodycznym, odbycie przynajmniej jednego spotkania z doradcą metodycznym</p> <p>nawiązanie kontaktu z poradnią psychologiczno-pedagogiczną, odbycie przynajmniej jednego spotkania ze specjalistą zatrudnionym w takiej placówce</p> <p>pomoc nauczycielowi w dyżurach na korytarzach szkolnych</p>	<p>ogólnopedagogiczna specjalnościowa</p> <p>ogólnopedagogiczna specjalnościowa</p> <p>ogólnopedagogiczna specjalnościowa</p> <p>ogólnopedagogiczna specjalnościowa</p> <p>ogólnopedagogiczna specjalnościowa</p> <p>ogólnopedagogiczna specjalnościowa</p>
<p>przygotowanie studenta do samodzielnego planowania, realizowania i dokumentowania pracy wychowawczej oraz dydaktycznej</p>	<p>zapoznanie się z bazą dydaktyczną szkoły – dostępnymi pomocami naukowymi, sprzętem audio-wideo, zapleczem technicznym w zakresie narzędzi ICT</p>	<p>ogólnopedagogiczna specjalnościowa</p>

<p>obserwowanie lekcji prowadzonych przez opiekuna praktyk i innych nauczycieli zatrudnionych w placówce, w której realizowane są praktyki</p>	ogólnopedagogiczna specjalnościowa
<p>omawianie obserwowanych lekcji pod względem organizacji, przebiegu i realizacji założonych celów dydaktycznych i wychowawczych</p>	ogólnopedagogiczna specjalnościowa
<p>samodzielne przygotowanie pomocy dydaktycznych do zajęć wychowawczych lub przedmiotowych (prezentacja multimedialna, wybór tekstów, autorskie zadanie itp.)</p>	ogólnopedagogiczna specjalnościowa
<p>analiza prowadzonych i współprowadzonych lekcji z nauczycielem-opiekunem lub innymi obserwatorami tych zajęć (pozostali nauczyciele, metodyk, dyrektor)</p>	specjalnościowa
<p>przygotowanie konspektów, scenariuszy lub planów do prowadzonych przez siebie lekcji oraz omówienie ich z opiekunem</p>	specjalnościowa
<p>prowadzenie lub współprowadzenie zajęć lekcyjnych i pozalekcyjnych z uczniami; pomoc nauczycielowi w prowadzeniu dokumentacji szkolnej</p>	specjalnościowa
<p>pomoc uczniom wykazującym trudności w nauce (w ramach zajęć pozalekcyjnych)</p>	ogólnopedagogiczna specjalnościowa
<p>przygotowanie zarysu planu wynikowego, rozkładu materiału, planu dydaktycznego</p>	specjalnościowa

przygotowanie studenta do nauczania wybranego przedmiotu specjalistycznego	<p>przestudiowanie podstawy programowej wybranego przedmiotu nauczania</p> <p>opanowanie i stosowanie metodyki nauczania właściwej dla specyfiki wybranego przedmiotu</p> <p>posługiwanie się środkami dydaktycznymi w sposób adekwatny do specyfiki przedmiotu i możliwości oraz zainteresowań uczniów</p> <p>prowadzenie zajęć w ramach wybranej specjalności, z uwzględnieniem metod i środków optymalnych dla nauczania tego przedmiotu</p>	<p>ogólnopedagogiczna specjalnościowa</p> <p>specjalnościowa</p> <p>specjalnościowa</p> <p>specjalnościowa</p>
przygotowanie studenta do prowadzenia samodzielnych badań pedagogicznych	<p>przeprowadzenie wśród uczniów badań ankietowych na uzgodniony z opiekunem temat oraz sformułowanie wniosków z tych badań w formie raportu</p> <p>przeprowadzenie w wybranej klasie badania socjometrycznego i sformułowanie wniosków z tego badania w postaci raportu</p> <p>przeprowadzenie analizy przypadku wybranego ucznia o specjalnych potrzebach edukacyjnych i zaplanowanie dla niego działań edukacyjnych i wychowawczych</p>	<p>specjalnościowa</p> <p>specjalnościowa</p> <p>specjalnościowa</p>

zapoznanie studenta z wymogami innowacyjnej edukacji	<p>wprowadzanie przez praktykanta w zakres realizowanego materiału edukacji europejskiej, regionalnej i międzykulturowej</p> <p>zwalczanie stereotypów wynikających z płci, wieku, rasy, narodowości, religii, orientacji seksualnej w relacjach z uczniami, w promowanych postawach i przekazywanych treściach</p> <p>zapoznanie się z zasadami i możliwościami nauczania w systemie zdalnym (e-learningu) – przeprowadzenie analizy szkolnej infrastruktury technicznej i zaplanowanie fragmentu zajęć z wykorzystaniem dostępnego sprzętu informatycznego</p> <p>samodzielne przygotowanie materiału edukacyjnego o charakterze multimedialnym na potrzeby lekcji</p> <p>stosowanie w prowadzonych i współprowadzonych zajęciach narzędzi ICT w sposób adekwatny do specyfiki przedmiotu i odpowiadający możliwościom uczniów</p>	<p>specjalnościowa</p> <p>ogólnopedagogiczna specjalnościowa</p> <p>ogólnopedagogiczna specjalnościowa</p> <p>ogólnopedagogiczna specjalnościowa</p> <p>specjalnościowa</p>	
nabycie przez studenta umiejętności analizy efektów swojej pracy i autorefleksji nad działalnością nauczycielską	przygotowywanie i rzetelna ocena testów wiedzy oraz umiejętności uczniów; wyciągnięcie na tej podstawie konstruktywnych wniosków na temat własnych działań dydaktycznych	specjalnościowa	

	przeprowadzanie autoanalizy przebiegu praktyk, wypełnianie formularzy uznanych w Programie za obligatoryjne dla studenta	ogólnopedagogiczna specjalnościowa
	aktywny udział w regularnych spotkaniach z opiekunem praktyk mających na celu omówienie przebiegu i efektów praktyk zawodowych	ogólnopedagogiczna specjalnościowa
kształcenie odpowiedzialności za samorozwój i nawyku ustawicznego doskonalenia zawodowego	poszerzanie wiedzy i kompetencji, udział szkoleniach organizowanych dla nauczycieli w szkole	ogólnopedagogiczna specjalnościowa
	zapoznanie się z ofertą doskonalenia zawodowego nauczycieli w regionie	ogólnopedagogiczna specjalnościowa
	nawiązanie kontaktu z metodykiem nauczanego przedmiotu	ogólnopedagogiczna specjalnościowa

*oceniający po zakończeniu praktyk przez opiekuna w skali od 1 do 5, gdzie: 1 – zakres podstawowy, 2 – zadowalający, 3 – dostateczny, 4 – zaawansowany, 5 – wybitny